

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی فضای جغرافیایی

سال بیست و سوم، شماره‌ی ۸۲
تابستان ۱۴۰۲، صفحات ۳۰۳-۲۷۵

DOI:10.52547/GeoSpa.23.2.275

مامش امیر عشایری^۱
* ارسلان طهماسبی^۲
جلیل سحابی^۳

سنجش و تحلیل اجتماع‌پذیری و ابعاد آن در مسیرهای شهری بر اساس نقش و تأثیر کیفیت محیط انسان ساخت (مطالعه موردی: خیابان جمهوری اسلامی مهاباد)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۵

چکیده

مسیرها از فضاهای پویای شهری هستند که به‌عنوان مکان‌ها و محیط‌های زندگی اجتماعی شناخته می‌شوند. این فضاها لایه‌ای از طراحی شهری هستند که همچون عنصری رابط بین عرصه خصوصی و عمومی، به شهرها زیبایی می‌بخشند. لذا توجه به کیفیات محیطی و ساماندهی آن‌ها به‌منظور حضور، تعاملات و به‌طورکلی فعالیت‌های اجتماعی شهروندان، ضروری می‌نماید. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و باهدف ارزیابی اجتماع‌پذیری خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد و همچنین تحلیل اثرات کیفیت محیط انسان‌ساخت بر اجتماع‌پذیری فضای مورد اشاره، در سال ۱۴۰۰ تهیه شده است. علاوه بر مطالعات اسنادی پژوهش، داده‌های میدانی با توزیع پرسشنامه گردآوری شده و با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS در قالب آزمون T.Test و مدل تحلیل مسیر، تحلیل شده‌اند. یافته‌های پژوهش در قالب آزمون T.Test نشان دادند به‌طورکلی فضای مورد با اجتماع‌پذیری مطلوبی همراه است، اگرچه کیفیت محیطی آن در سطح متوسط ارزیابی شده است. همچنین نتایج مدل تحلیل مسیر با ضریب مسیر ۰/۶۸۰ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ نشان از ارتباط قوی و معنی‌دار کیفیت محیطی با اجتماع‌پذیری فضا دارد. به‌طوریکه حدود نیمی از تغییرات اجتماع‌پذیری در فضای مورد مطالعه، با ضریب تعیین ۰/۴۶۲ توسط کیفیت محیطی

۱- دانشجوی دکتری معماری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران.

E-mail: arsalan_thmsb@iausdj.ac.ir

*۲- گروه معماری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران (نویسنده مسئول).

۳- گروه جامعه‌شناسی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران.

** این پژوهش برگرفته از رساله دکتری معماری با عنوان "تبیین تأثیر محیط انسان‌ساخت بر اجتماع‌پذیری فضاهای شهری (محدوده مورد مطالعه: خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد) می‌باشد.

پیش‌بینی و تبیین می‌گردد. در این بین عواملی همچون جذابیت و دعوت‌کنندگی فضا، جذب گروه‌های سنی و جنسی مختلف، ترتیب مراجعات کاربران، تعاملات سازمان‌یافته کاربران و تا حدی امکان تشکیل تجمعات و پاتوق‌ها، به ترتیب با ضریب تأثیر ۰/۶۵۹، ۰/۴۵۷، ۰/۳۲۲، ۰/۳۱۸ و ۰/۱۴۲، به‌طور مشخص و معنی‌داری متأثر از کیفیت محیطی در فضای مورد مطالعه می‌باشند. می‌توان گفت علیرغم کیفیت نسبی (متوسط) محیطی، موقعیت فضا در هسته مرکزی شهر و به تبع آن دسترسی راحت و تعلق خاطر شهروندان به آن، همچنین کمبود سایر فضاهای شهری پایدار و جذاب در شهر مهاباد، موجب شده تا فضای مورد مطالعه، اجتماع‌پذیر ارزیابی گردد. لذا این اجتماع‌پذیری به‌طور جدی تحت تأثیر کیفیت محیطی است و ساماندهی ابعاد مختلف کیفیت محیطی، فضایی اجتماع‌پذیر تر و پایدارتر را فراهم می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: اجتماع‌پذیری، کیفیت محیطی، خیابان جمهوری اسلامی، مهاباد.

مقدمه

فضاهای عمومی شهری از دیرباز تاکنون بستر کالبدی تعاملات اجتماعی مردم بوده است لذا ایجاد و بازتولید فضاهای عمومی اجتماع‌پذیر به‌عنوان محل رخداد تعاملات اجتماعی در راستای خلق محیط‌های شهری پایدار، یکی از اهدافی است که در دهه‌های اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است (Shojaei & partovi, 2015: 94). بطوریکه موضوع کیفیات طراحی و ایجاد فضاهای عمومی شهری همواره مورد توجه معماران، جغرافیدانان و جامعه‌شناسان بوده است. هرکدام از نظریه‌پردازان و جنبش‌های صورت گرفته، به‌ویژه در قرن بیستم در حوزه‌های مورد اشاره، ضمن تعریف فضاهای جمعی و عمومی و نقش و کارکرد چنین فضاهایی در روابط اجتماعی مؤثر و سرزندگی شهری، بر مبنای رویکردهای خود، کیفیات مختلفی را جهت طراحی و ایجاد این فضاها مدنظر قرار داده‌اند. این مهم در عصر حاضر که شاهد رشد و گسترش لجام‌گسیخته شهرها و تبع آن افزایش ازدحام، ترافیک، تراکم، آلودگی‌ها و مشغله‌های کاری، فردگرایی و درنهایت کاهش کیفیات زندگی و روابط سالم اجتماعی در شهرها هستیم، بیش‌ازپیش اهمیت و ضرورت می‌یابد. این تحولات بازنگری مفهوم شهر را ورای مکانی برای تجارت و حکومت و به‌عنوان نهادی انسانی که نمادی از پیوند شهر، انسان و طبیعت است، طلب می‌کند (Charkhchian, 2011: 31). کما اینکه اخیراً اندیشمندان حوزه معماری و شهرسازی توجه بیشتری به موضوع معیارها و کیفیات طراحی فضاهای عمومی و نقش آن در جذب شهروندان و برقراری روابط مؤثر اجتماعی، معطوف نموده‌اند. بطوریکه این فضاها در هر سطح و عملکردی، باید دارای ویژگی‌هایی باشند تا بتوانند نیازهای استفاده‌کنندگان خود را تأمین نموده و خواسته‌های آنان را مرتفع گردانند، وجود آسایش، راحتی، تأمین امنیت، رعایت استانداردهای اقلیمی در طراحی و نیز وجود خوانایی، سرزندگی و پویایی در فضاها و فراهم نمودن زمینه مشارکت‌های مردمی؛ به‌عنوان اصلی‌ترین ویژگی‌هایی هستند که

یک فضای شهری در حالت ایده آل باید داشته باشد (Pourjafar & Mahmoudi Nejad, 2010: 94). بر این اساس عملکرد اصلی فضای عمومی، فراهم‌سازی و بسترسازی حضور مردم می‌باشد، لذا ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (Rafahian & Khodaei, 2010: 228). به دیگر بیان، مؤلفه‌های امنیت کالبدی، هویت مندی، انتظام فضایی، چندمنظوره بودن، بازی پذیری و آسایش زیستی، شاخص‌های کیفیت فضا هستند که با تسهیل فعالیت، پذیرا ساختن محیط برای حضور افراد، تعامل اجتماعی و لذت از محیط، دعوت‌کنندگی و انعطاف‌پذیری، بر کم و کیف اجتماع‌پذیری فضا تأثیر می‌گذارند (Karami & Mohammad Hosseini, 2018: 45). از این رو در پژوهش‌های انجام‌گرفته در این زمینه بر درک تعامل میان مردم و محیط ساخته‌شده و تبیین رابطه فرم و کارکرد تأکید نموده‌اند و بیان می‌دارند که بناها، فضا را سازمان‌دهی می‌کنند و روابط و فعالیت‌های اجتماعی را در بیرون و درون خود شکل می‌دهند (Mohammadi & Ayatollahi, 2015: 80). در عصر حاضر با تولید و به‌کارگیری روزافزون اتومبیل چهره شهرها و نوع زندگی مردم دچار تغییرات زیادی شده است. فضاهای شهری که تا قبل از انقلاب صنعتی، بر مبنای مقیاس انسانی و با توجه به حرکت عابر پیاده و ادراک او از محیط تعریف می‌شدند، پس‌از آن متناسب با مقیاس خودرو طراحی شدند (Sheikh & Rezaei, 2017: 84). می‌توان گفت در ایران مسئله عدم توجه به فضاهای شهری انسان‌محور بیشتر جلب توجه می‌کند به طوریکه بحث احیاء یا ایجاد فضاهای شهری انسانی و پایدار اخیراً در قالب مطالعات و به‌طور محدود در قالب طرح‌های اجرایی، مورد توجه قرار گرفته است. این عقب‌ماندگی در رابطه با احیاء یا ایجاد فضاهای شهری باکیفیت، زمانی مشخص‌تر می‌گردد که به‌خوبی می‌دانیم خلق فضاهای جمعی واجد ارزش تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و معماری در شهرسازی ایرانی-اسلامی همواره از جایگاه خاصی برخوردار بوده است، اما متأسفانه در وضع موجود شهرهای ایرانی کوشش چندانی نسبت به احیاء فضاهای مذکور و یا ایجاد چنین فضاهایی مشاهده نمی‌شود. این مسئله در شهرهای کوچک‌تر بیشتر نمایان می‌شود، چراکه اندک فعالیت‌های صورت گرفته در زمینه احیاء یا ایجاد فضاهای جمعی جاذب و پاسخگو در کشور، به‌صورت برنامه‌ها و طرح‌های اجرایی بیشتر متوجه شهرهای بزرگ‌تر بوده است تا شهرهای کوچک و میانه اندام. در این بین مسیرهای از مهم‌ترین، جذاب‌ترین و پرکاربردترین فضاهای شهری هستند که دارای نقش عمده‌ای در برقراری قرارگاه‌های رفتاری، تعاملات اجتماعی و همچنین تحقق معیارهای شهر سالم می‌باشند. خیابان‌ها مکان‌هایی هستند که تعاملات اجتماعی و جنب‌وجوش شهری در آنها به حداکثر کمی و کیفی خود رسیده، ذهن شهروندان را انباشته از خاطرات و ذهنیتی مشترک راجع به نوع و چگونگی حیات مدنی می‌گردانند (Movahed et al., 2019: 72). امروزه در رابطه با خیابان‌ها باید گفت که در بسیاری از شهرها با پدید آمدن مجتمع‌های تجاری و فروشگاه‌های بزرگ و رواج فرهنگ مصرفی، نقش خیابان‌ها به‌عنوان مرکز تجاری و عنصری نمادین در ارتباطات اجتماعی و حیات جمعی، کم‌رنگ گردیده است. شهر مهاباد نیز به‌عنوان یک شهر میانه اندام از این مسائل مستثنا نیست. در رابطه با فضای مورد مطالعه

باید گفت، خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد به‌عنوان مسیری محوری از هسته اصلی شهر (فلکه شهرداری) تا چهارراه آزادی امتداد دارد و همچنین دربرگیرنده میدانی تحت عنوان میدان منگوران می‌باشد. علاوه بر موقعیت مناسب فضای مذکور و به‌تبع آن دسترسی راحت شهروندان به آن، نباید فراموش کرد اساساً فقدان یا کمبود فضاهای عمومی پاسخگو و مطلوب به لحاظ کیفیات محیطی در شهرهایی کوچک و متوسط همچون شهر مهاباد نیز دلیلی بر استقبال شهروندان از چنین فضاهایی است، به‌عبارت‌دیگر شهروندان شهر مهاباد به‌جز چنین فضایی، انتخاب چندانی را جهت حضور در آن و انجام فعالیت‌های اجتماعی مذکور ندارند. از طرفی علی‌رغم اقبال عمومی شهروندان نسبت به این فضا، تاکنون به بحث کیفیت این فضا، با این اهداف که مشخص شود کیفیت محیطی^۴ فضا چگونه است و بهبود و ساماندهی آن تا چه اندازه می‌تواند بر ارتقاء ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری اثرگذار باشد، پرداخته نشده است. این پژوهش بر تجزیه و تحلیل متغیر وابسته (اجتماع‌پذیری) تکیه دارد به طوری‌که ابعاد و مؤلفه‌های مختلف اجتماع‌پذیری هرکدام به‌صورت جداگانه تا چه اندازه از متغیر مستقل (کیفیت محیط انسان‌ساخت) تأثیر می‌پذیرند. چراکه موضوع اجتماع‌پذیری خود مشتمل بر فعالیت‌های مختلف و متنوع اجتماعی است که ممکن است در فضا رخ دهد، لذا توجه به ابعاد مختلف اجتماعی مشخص خواهد ساخت که اساساً در ارتباط با ساماندهی کیفیات محیطی فضا و با توجه به ماهیت فضا و ویژگی‌های جامعه مورد مطالعه، مهم‌ترین فعالیت یا فعالیت‌های اجتماعی قابل‌انتظار کدام اند؟ چنین پژوهشی می‌تواند با مطالعه موارد فوق‌الذکر، به ارتقاء ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری در فضا کمک شایانی نماید. بر اساس توضیحات و اهداف فوق‌الذکر، پژوهش حاضر، سعی بر آن دارد تا به سؤالات زیر پاسخ دهد:

- وضعیت فضای مورد مطالعه بر اساس ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری چگونه است؟
  - وضعیت فضای مورد مطالعه بر اساس کیفیت محیط انسان‌ساخت چگونه است؟
  - مهم‌ترین ابعاد و جنبه‌های اجتماع‌پذیری فضا که بیشترین تأثیر از کیفیت محیطی می‌گیرند کدام‌اند؟ به‌عبارت‌دیگر با ساماندهی کیفیت محیطی فضا، کدام فعالیت‌های اجتماعی در فضای مورد مطالعه، قابل‌انتظارند؟
- همچنین در رابطه با وجوه تمایز پژوهش حاضر نسبت به سایر پژوهش انجام‌گرفته می‌توان گفت پژوهش حاضر بر تحلیل متغیر وابسته (اجتماع‌پذیری) تکیه دارد که ابعاد و شاخص‌های مختلف اجتماع‌پذیری هرکدام به‌صورت مجزا تا چه اندازه از متغیر مستقل (کیفیت محیط انسان‌ساخت) تأثیر پذیرفته‌اند. به‌بیان‌دیگر چون بحث اجتماع‌پذیری خود مشتمل بر فعالیت‌های مختلف و متنوع اجتماعی است که ممکن است در فضا رخ دهد، لذا تمرکز بر ابعاد مختلف اجتماعی ما را به این نکته رهنمون می‌سازد که اساساً در ارتباط با ساماندهی کیفیات محیطی فضا و با توجه به

۴- در این پژوهش به اختصار، مفهوم "کیفیت محیط انسان‌ساخت"، با عنوان "کیفیت محیطی" ذکر شده است لذا ابعاد و مؤلفه‌های تحت این عنوان، مشتمل بر ابعاد و مؤلفه‌های کیفیت انسان‌ساخت هستند که در جدول (۳) بیان شده‌اند.

ماهیت فضا و ویژگی‌های جامعه مورد مطالعه، مهم‌ترین فعالیت یا فعالیت‌های اجتماعی قابل انتظار کدام اند؟ این در حالی است که در نمونه‌هایی از پژوهش‌های انجام گرفته تأکید بر تحلیل متغیر مستقل یا همان ابعاد مختلف کیفیت محیطی است. لذا این نکته می‌تواند از وجوه تمایز و همچنین نوآوری پژوهش حاضر باشد. همچنین مطالعه و بهره‌گیری از جدیدترین پژوهش‌های داخلی و خارجی انجام گرفته در ارتباط با موضوع مورد بررسی به منظور تدوین کامل‌تر چارچوب پژوهش و متغیرهای مورد سنجش نیز از نکات قابل توجه (وجه تمایز و نوآوری) این پژوهش محسوب می‌گردد. در رابطه با مورد مطالعه پژوهش باید گفت بیشتر پژوهش‌های مشابه انجام شده به تحلیل فضاهایی مانند میدان‌ها، پیاده راه‌ها، پارک‌ها و فضاهای جمعی بسته مانند فرهنگسراها و پردیس‌ها پرداخته و توجه چندانی به فضاهایی مانند خیابان‌ها که علیرغم کارکرد ترافیکی، کماکان مورد استقبال شهروندان (به‌ویژه در شهرهای کوچک) هستند، نشده است. از جمله تشابهات پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین نیز که بیشتر به برخی از ابعاد روش‌شناسی پژوهش مربوط می‌شود، می‌توان به به‌کارگیری روش میدانی در سنجش و تحلیل کیفیات محیطی و اجتماعی فضا، اشتراکات در استفاده از برخی منابع و مراجع (به‌ویژه منابع و مراجع خارجی) معتبر در این حوزه و همچنین بهره‌گیری از تکنیک‌ها و آزمون‌های آماری به منظور تجزیه و تحلیل‌های توصیفی و استنباطی اشاره کرد. در ارتباط با موضوع اجتماع‌پذیری فضاهای جمعی و شهری و عوامل محیطی مؤثر بر آن پژوهش‌های خارجی و داخلی در ارتباط با فضاهای مختلف و با بررسی ابعاد گوناگون کیفیت محیطی به انجام رسیده‌اند که در جدول (۱) تعدادی از آن‌ها معرفی شده‌اند.

جدول ۱- پیشینه مطالعاتی و تحقیقاتی پژوهش

Table 1- The study and research background of the research

پژوهشگر	سال	عنوان	روش	نتایج
Dempsey	2009	آیا محیط‌های باکیفیت خوب از نظر اجتماعی منسجم هستند؟: سنجش کیفیت و انسجام در محله‌های شهری	روش این تحقیق، توصیفی- تحلیلی و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات کمی و کیفی می‌باشد که بر پایه تحلیل کیفی نقشه‌ها و همچنین تحلیل‌های آماری و استنباطی مانند آزمون ANOVA (در قالب نرم‌افزار SPSS)، از داده‌های به‌دست‌آمده از جامعه آماری است.	این پژوهش به بررسی شواهد تجربی در مورد چگونگی تأثیر شکل شهری و ویژگی‌های محیط ساخته شده بر انسجام اجتماعی در مقیاس محله در شهرهای آکسفورد و شفیلد می‌پردازد. یافته‌ها تعدادی از روابط معنادار را بین ویژگی‌های کیفیت و ابعاد انسجام اجتماعی نشان می‌دهد، به‌ویژه در مواردی که به درک ساکنان از محل زندگی‌شان وابسته است. این امر نیاز واقعی به نوسازی محله، برنامه‌ریزی شهری و سیاست‌گذاری و طراحی شهری را نشان می‌دهد.

ادامه جدول ۱- پیشینه مطالعاتی و تحقیقاتی پژوهش

Continuof table 1- The study and research background of the research

<p>این تحقیق به بررسی رابطه بین رفتار اجتماعی انسان به‌عنوان یک مفهوم ارزشمند و نظریه‌های طراحی شهری می‌پردازد که به بهبود عدم درک نیاز مردم برای فضا و اینکه چگونه طراحان شهری می‌توانند مکان عمومی شهری بهتری را ایجاد کنند، کمک می‌کند. سپس بر اهمیت کیفیت شهری این فضاها برای انجام فعالیت‌های اجتماعی- رفتاری انسان در فضاها عمومی تأکید می‌شود.</p>	<p>این پژوهش از نوع پژوهش‌های مروری و کیفی است که به روش توصیفی و تحلیلی به بررسی نظریه‌های طراحی شهری به‌عنوان بستر رفتار اجتماعی انسان در فضاها عمومی شهری می‌پردازد.</p>	<p>رفتار اجتماعی انسان در فضاها عمومی شهری: به‌سوی شهرهای باکیفیت بالاتر.</p>	2013	Hanafi et al
<p>در این مطالعه، ارتباط بین ویژگی‌های پیکربندی فضا و تعاملات اجتماعی با استفاده از نظریه نحو (ترکیب) فضا بررسی شد. تجزیه و تحلیل مشاهده رفتارهای اجتماعی در دو پارک شهری در پکن چین انجام شد. تعداد نه ویژگی پیکربندی فضا، بررسی و سنجش شدند. نتایج پژوهش، تأثیر قوی نوع فضا، عوامل مقیاس فضا، و ویژگی‌های پیکربندی فضا را بر تعاملات اجتماعی در پارک‌ها نشان می‌دهد.</p>	<p>این تحقیق میدانی به روش توصیفی تحلیلی انجام شده که ماهیت آن از نوع کمی و کیفی است. از آزمون‌های آمار استنباطی همچون آزمون T و نمونه‌ای (در نرم‌افزار SPSS) به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات سنجش شده از جامعه آماری (کاربران فضا) و به منظور تحلیل پیکربندی فضاییاز نقشه‌های ترسیمی (شبکه‌بندی و چیدمان فضایی) استفاده شده است.</p>	<p>تأثیر ویژگی‌های شکل فضا بر تعاملات اجتماعی در پارک‌های شهری</p>	2021	Sheng et al
<p>نتایج پژوهش، نشان داد که شاخص‌های سرزندگی، خوانایی، ایمنی و امنیت و نفوذپذیری ارتباط معنی‌داری با میزان تعاملات اجتماعی و میزان حضور شهروندان در فضاها مورد مطالعه دارند.</p>	<p>روش این پژوهش توصیفی تحلیلی و از نوع تحقیقات کمی و کیفی می‌باشد. ابتدا در قسمت کیفی مطالعه حاضر با استناد به منابع کتابخانه‌ای چارچوب نظری پژوهش استخراج شده است و در قسمت کمی پژوهش حاضر (که برای اعتبار دهی بخش کیفی به کار گرفته شده) از روش پیمایش استفاده شده است. جهت انجام تحلیل‌های استنباطی و توصیفی آماری مطالعه حاضر نیز از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شده است.</p>	<p>بررسی و تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بهبود کیفیات فضایی پیاده‌راه‌ها به منظور افزایش سطح تعاملات اجتماعی، مطالعه موردی؛ محورهای تربیت و ولیعصر تبریز</p>	2012	Abbaszade & Tamari
<p>نتایج حاکی از آن است که میانگین رضایت‌مندی از پاسخگویی اجتماعی پایین‌تر از حد متوسط بوده که بیانگر عدم رضایت شهروندان از کیفیت فضایی و عدم تناسب فضاها طراحی شده با نیاز شهروندان در استفاده از فضای خیابان فردوسی است.</p>	<p>این پژوهش توصیفی-تحلیلی، کاربردی و پیمایشی (مبتنی بر پرسشنامه و مصاحبه) است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های T مستقل، T تک نمونه‌ای و تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شده است.</p>	<p>ارزیابی کیفیت محیطی فضاها شهری پیاده مدار و پاسخ‌دهی اجتماعی (نمونه موردی: خیابان فردوسی شهر ایلام)</p>	2017	Sheikhi & Rezaie

ادامه جدول ۱- پیشینه مطالعاتی و تحقیقاتی پژوهش

Continuine of table 1- The study and research background of the research

<p>نتایج پژوهش نشان دادند اگرچه بیشتر کاربران فضا در قالب گروه‌های مختلف سنی، جنسی، تاهلی، درآمدی، تحصیلاتی و شغلی، نقش و سهم قابل توجه و تقریباً یکسانی در اجتماع‌پذیری پارک ساحلی شهر یاسوج دارند اما در این بین مشخص شد، زنان کمتر از مردان و افراد با سطح تحصیلات بالاتر، کمتر از سایر افراد، در اجتماع‌پذیری فضا سهم و نقش دارند.</p>	<p>روش تحقیق حاضر توصیفی تحلیلی و نوع پژوهش، کاربردی و کمی و کیفی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات تحقیق مبتنی بر روش اسنادی و روش میدانی (مشاهدات میدانی، تصویربرداری و توزیع پرسشنامه) است. تجزیه و تحلیل اطلاعات از طریق توصیف مشاهدات میدانی و تفسیر تصاویر فضا و همچنین داده‌های کمی با استفاده از آزمون‌های T تک نمونه‌ای، T دو نمونه‌ای و ANOVA صورت گرفته است.</p>	<p>تبین و تحلیل اجتماع‌پذیری در پارک‌های شهری با تأکید بر نقش عوامل زمینه‌ای و دموگرافیک (نمونه موردی: پارک ساحلی شهر یاسوج)</p>	2018	Ravanbakhsh & Mirabadi
<p>نتایج تحقیق نشان می‌دهد که قابلیت محیطی کالبدی به‌عنوان اثرگذارترین عاملی است که با کمترین تغییر در آن می‌توان بیشترین انتظار را در افزایش اجتماع‌پذیری نوجوانان در فضاهای فرهنگی-آموزشی داشت. طبق مسیرهای استخراج‌شده از مدل PLS مسیر عوامل کالبدی ← اجتماع‌پذیری با دارا بودن بیشترین ضریب مسیر (۰/۵۱۶)، مسیر بحرانی مدل مفهومی اجتماع‌پذیری در بین دیگر مسیرهاست.</p>	<p>این پژوهش از نوع توصیفی- تحلیلی است که در دو بخش انجام شده است، بخش اول با رویکرد کیفی با مروری بر مبانی نظری به تدوین چارچوب نظری پرداخته است. بخش دوم با رویکردی کیفی کمی و روش مطالعه موردی در تلفیق با تحلیل عاملی تعداد زیاد متغیرها و استفاده از نرم‌افزار SPSS و Smart PLS در بررسی نتایج پرسشنامه بهره گرفته شده است.</p>	<p>تبین قابلیت‌های بهینه محیط در راستای اجتماع‌پذیری فضاهای آموزشی فرهنگی مخصوص نوجوانان (نمونه مطالعاتی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان)</p>	2021	Molavi Nojoumi et al

مبانی نظری

فضاهای شهری

فضاهای عمومی فضاهایی هستند که افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی در آن سهیم‌اند؛ این فضاها محل تبادل افکار و مکانی برای شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی هستند. چنین فضاهایی بیش از آنکه تنها یک فضا باشند یک تجربه‌اند (Hajer & Reijndorp, 2001: 12). و مشتمل بر فضاهای گوناگونی چون خیابان‌ها، معابر، میدان‌ها، پیاده راه‌ها و سایر فرم‌های فضاهای تجمع می‌باشند. به‌طورکلی، خلق یک فضای عمومی موفق که بتواند پذیرای افراد و گروه‌های مختلف باشد، مستلزم توجه به ویژگی‌های فعالیتی و محیطی آن‌هاست (Rezaei et al., 2016: 186). کار مونا معتقد است این قلمروها به‌عنوان مکان‌ها و محیط‌های زندگی اجتماعی تعریف و شناخته می‌شود و به‌عنوان بستری برای تحرکات سیاسی و فرهنگی، زمینه‌ای برای تعاملات اجتماعی، اختلاط، و ارتباط و مرحله‌ای برای معرفت اجتماعی، پیشرفت شخصی و تبادل اطلاعات عمل می‌کند (Carmona et al., 2015: 219-221). چنانچه

اشاره شد، فضاهای شهری مشتمل بر انواع گوناگونی است که مسیرها به‌عنوان مورد مطالعه این پژوهش، یکی از مهم‌ترین و پرکاربردترین آن‌ها در عصر حاضر است. مسیرها را بر اساس ویژگی‌های آن‌ها می‌توان به دسته‌های ذیل تقسیم کرد: الف. مسیر پیاده: محل عبور مجاز پیاده‌هاست؛ ب. پیاده‌رو: مسیر پیاده‌ای است موازی سواره‌رو، ولی مجزا از آن (که مورد مطالعه پژوهش حاضر است)؛ پ. پیاده راه: پیاده راه‌ها معابری با بالاترین حد نقش اجتماعی هستند که در آن، تسلط کامل با عابر پیاده بوده و از وسایل نقلیه موتوری تنها به‌منظور سرویس‌دهی به زندگی جاری در معبر استفاده می‌شود (Pakzad, 2014: 271). خیابان‌ها برخلاف میدان‌ها که فضاهایی ایستا هستند، از پویایی فراوانی برخوردارند. جین جیکوبز این فضاها را یکی از مهم‌ترین عوامل ارتقاء حیات جمعی در شهرها می‌داند (Charkhchian, 2011: 73).

کیفیت محیطی و اجتماع‌پذیری در فضاهای شهری

مفهوم کیفیت محیط شهری و مؤلفه‌های آن از اواسط قرن بیستم در بین محققین مطرح شده و بر اساس شرایط زمانی و مکانی تغییر کرده و تکامل یافته است. کیفیت محیط شهری واژه‌ای است که در برنامه‌ریزی، کاربرد بسیاری دارد و به مجموعه پدیده‌هایی گفته می‌شود که انسان را در برمی‌گیرد (Shahi Aghbalaghi, 2016: 61). کیفیت فضای شهری به‌عنوان محصول فرایند تعامل میان انسان، فعالیت، و کالبد شهر تا حد بالایی به کیفیت مؤلفه‌های بصری آن وابسته است. مؤلفه‌های بصری فضای شهری به دلیل ماهیت عینی و ملموس خود توسط حواس انسان قابل ادراک است و زمینه ادراک، شناخت و ارزیابی محیطی شهروندان، را فراهم می‌آورد (Heydari et al., 2014: 325). در این بین اندیشمندانی همچون جیکوبز، لینچ، ویولیچ، بنتلی و ساوت ورت از مهم‌ترین نظریه‌پردازانی در زمینه مؤلفه‌های سازنده کیفیت محیط انسان‌ساخت هستند که خلاصه نظریات آنان در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲- مهم‌ترین مؤلفه‌های مطرح شده در زمینه کیفیت محیطی از سوی نظریه‌پردازان مختلف

Table 2- The most important components proposed in the field of environmental quality by different theorists

مؤلفه‌های مطرح شده در رابطه با کیفیت طراحی محیط	نظریه پردازان
نظم بصری، کاربری مختلط، نفوذپذیری، نظارت و مراقبت، تنوع فعالیتی	Jacobs(2007)
سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت، کار آیی، عدالت	Lynch(2006)
خوانایی محیط، آزادی انتخاب، فرم‌های شهری، زندگی اجتماعی، قرائت میراث فرهنگی	Violich(1983)
نفوذپذیری فیزیکی و بصری، تنوع فرم و فعالیت، انعطاف‌پذیری، خوانایی، سازگاری بصری، غنا، امکان شخصی سازی	Bently(2012,1990)
ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دید و منظر، مقیاس انسانی	Southworth(1989)

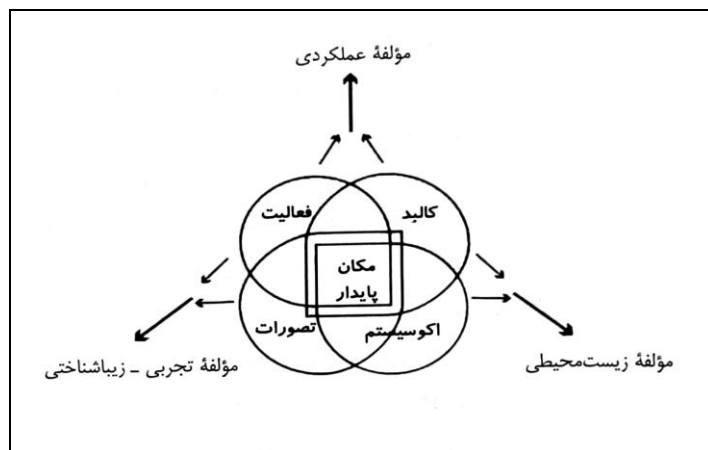
Source: Golkar, 2014

شایان ذکر است که مؤلفه‌های مندرج در جدول (۲)، به‌صورت مکرر توسط اندیشمندان دیگری همچون یان گل، برایان گودی، گوتن، ویلیام وایت، جان لنگ، استفان کار و موسسه PPS نیز مورد تأکید قرار گرفته‌اند. با عنایت

نظریات مطرح شده می‌توان گفت، کیفیت محیط نه تنها به حوزه برآورده سازی نیازهای مادی انسانی توجه دارد، بلکه تأمین و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی و توسعه‌ای اجتماعات بر اساس الگوهای رفتار اجتماعی را در نظر دارد؛ بنابراین بهبود و ارتقای کیفیت محیط مسکونی، به مثابه یکی از اهداف اصلی سیاست‌گذاران و برنامه ریزان شهری در پایش سیاست‌های عمومی تبدیل شده است (Khadamlhoseini et al, 2010: 45). (Golkar(2014:126-127) معتقد است مدل چهاروجهی مکان پایدار می‌تواند مبنای نظری بازناسی مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری قرار گیرد (شکل ۱). از ترکیب وجوه چهارگانه محیط، سه مؤلفه "کیفیت عملکردی"، "کیفیت تجربی - زیبایی‌شناختی" و "کیفیت زیست‌محیطی" به مثابه شکل‌دهنده کیفیت کلی طراحی شهری یک مکان استنتاج می‌شوند.

آنچه از نظریات مطرح شده در رابطه با کیفیت محیطی و اهمیت آن در طراحی شهری، درک می‌شود بیان‌کننده آن است که محیط، مجموعه‌ای سازمان داده شده از توانش‌ها یا قابلیت‌هاست. محیط به عنوان مرکز ثقل وقوع فعالیت‌ها و رفتارهای افراد، ماهیتاً می‌تواند نقشی چشم‌گیر در شکل‌دهی اتفاقات درون خود داشته باشد (Gibson, 1986). از این ویژگی محیط به عنوان قابلیت محیط نام‌برده می‌شود. یکی از همین قابلیت‌ها، میزان کنش‌های اجتماعی در محیط است، یا به تعبیری فضای اجتماع‌پذیر و اجتماع‌گریز (Molavi Nojoumi et al., 2021: 64). با در نظر گرفتن دو نوع محیط اجتماع‌پذیر و محیط اجتماع‌گریز می‌توان گفت محیط‌های اجتماع‌پذیر موجب تشویق و ترغیب رفتارهای اجتماعی و جمعی می‌گردند و محیط‌های اجتماع‌گریز تحولات اجتماعی را کم می‌نمایند (Osmand, 1957: 26). از این رو اجتماع‌پذیری در فضای شهری در آغاز امری عینی است که به واسطه کیفیت ظهور عوامل

شکل ۱: مدل مکان پایدار (Golkar, 2014: 127)

Figure 1: Stable place model

فیزیکی موجودیت می‌یابد. اگرچه فضای شهری در ابتدا از طریق کالبد درک می‌شود، اما آنچه به آن معنی می‌بخشد، احساس و ذهنیت افراد است (Mansoori & Jahanbakhsh, 2016: 63). فرآیند اجتماع‌پذیری در درون فضاهای عمومی مبتنی بر چهار مرحله است: پذیرا بودن فضا برای حضور افراد، تأمین آسایش روانی و فیزیکی، لذت بردن از حضور در فضا و تداوم حضور اجتماعی فعال در فضا (Daneshpour & Charkhchian, 2007: 26). مؤلفه‌های امنیت

کالبدی، هویت مندی، انتظام فضایی، چندمنظوره بودن، بازی پذیری و آسایش زیستی شاخص‌های کیفیت فضا هستند که با تسهیل فعالیت، پذیرا ساختن محیط برای حضور افراد، تعامل اجتماعی و لذت از محیط، دعوت‌کنندگی و انعطاف‌پذیری بر کم و کیف اجتماع‌پذیری فضا تأثیر می‌گذارند (Karami & Mohammad Hosseini, 2018: 45).

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کاربردی و روش آن توصیفی - تحلیلی می‌باشد. این پژوهش که در سال ۱۴۰۰ تهیه شده و محدوده مورد مطالعه آن خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد می‌باشد که اهداف آن عبارت‌اند از: تحلیل وضعیت فضای مورد مطالعه بر اساس ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری و کیفیت محیطی و همچنین سنجش و تبیین اثرات کیفیت محیطی بر ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری در فضای مورد مطالعه. به عبارت دیگر ابعاد مختلف کیفیت محیطی به‌عنوان متغیرهای مستقل و مؤلفه‌های اجتماع‌پذیری به‌عنوان متغیر وابسته مدنظر پژوهش حاضر می‌باشند. روش گردآوری اطلاعات پژوهش، اسنادی و میدانی می‌باشند، به طوریکه از روش اسنادی (مطالعه کتب علمی، پایان‌نامه‌ها و همچنین مقالات علمی مرتبط) به‌منظور انتخاب مؤلفه‌های اصلی و قابل سنجش کیفیت محیطی و اجتماع‌پذیری و از روش میدانی بر مبنای توزیع پرسشنامه، جهت سنجش و تحلیل فضای مورد مطالعه بر مبنای ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری و کیفیت محیطی استفاده شده است. بر این اساس می‌توان ماهیت اطلاعات پژوهش حاضر را کمی - کیفی یا کمی مبتنی بر اطلاعات کیفی دانست. توضیح اینکه ابتدا کاربران فضا از طریق گویه‌های کیفی به سنجش کیفیت فضا در ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری و کیفیت محیطی پرداخته و در ادامه جهت تجزیه و تحلیل‌های استنباطی آماری، گویه‌ها به صورت طیف پنج‌گانه لیکرت ارزش‌گذاری شدند. همچنین حجم نمونه به دلیل آنکه جامعه آماری این تحقیق (خیابان جمهوری اسلامی) مشخص نبوده و اطلاعی از واریانس جامعه در دسترس نیست از فرمول زیر (رابطه ۱) حجم نمونه مشخص شده است:

$$n = \left(\frac{z_{\alpha/2} \times \sigma}{\epsilon} \right)^2 ; \sigma = \frac{\max(x_i) - \min(x_i)}{6} \quad \text{رابطه (۱)}$$

چنانچه بیان شد چون در این پژوهش از پرسشنامه با طیف لیکرت پنج‌گانه استفاده شده است، بزرگ‌ترین مقدار ۵ و کوچک‌ترین مقدار ۱ خواهد بود بنابراین انحراف معیار آن برابر ۰/۶۶ است که این مقدار بیشینه انحراف معیار است. همچنین سطح اطمینان ۰/۹۵ و دقت برآورد ۰/۰۱ در نظر گرفته شده است بنابراین حجم نمونه برابر است با ۱۷۰ می‌باشد (Momeni & Fa'al Qaiumi, 2017: 221).

$$Z_{\alpha/2} = 1.96, \epsilon = 0.01, \sigma = 0.66 \Rightarrow n = 170 \quad \text{رابطه (۲)}$$

در این رابطه به‌منظور حصول نتایج دقیق‌تر، تعداد ۲۰۰ پرسشنامه در فضای مورد مطالعه به روش غیر احتمالی اتفاقی (در دسترس) توزیع شدند. شایان‌ذکر است اینکه به دلیل شیوع بیماری کرونا و کاهش مراجعات شهروندان به

فضا و همچنین لزوم تشریح و تبیین برخی از شاخص‌های (سؤالات) تخصصی مربوط به کیفیت محیطی برای کاربران فضا جهت درک بهتر سؤالات و دستیابی به نتایج دقیق‌تر، فرآیند توزیع و جمع‌آوری داده‌ها زمان‌بر گردید به طوری که این فرآیند طی مدت چند هفته (حدود سه هفته) به طول انجامید. افزون بر این، به دلیل شیوع بیماری کرونا و به تبع آن کاهش حضور و استفاده مفید از فضا توسط کاربران، از آنان خواسته شد تا با بیشتر با اتکاء به تجارب قبلی حضور و استفاده خود از فضا به سؤالات مطرح‌شده در پرسشنامه پاسخ دهند. پس از جمع‌آوری اولیه اطلاعات پژوهش از این طریق، مراحل تجزیه و تحلیل این اطلاعات بدین صورت انجام شد که ابتدا با استفاده از آزمون T-Test در قالب نرم‌افزار SPSS سطح اجتماع‌پذیری و همچنین کیفیت محیط ساخته‌شده فضا سنجش و تحلیل شدند و در ادامه سنجش و تحلیل ارتباط کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه با اجتماع‌پذیری و ابعاد مختلف آن در فضا با استفاده از مدل تحلیل مسیر در نرم‌افزار Smart PLS صورت گرفت. چنانچه در ابتدای بخش روش‌شناسی اشاره شد، به منظور انتخاب مؤلفه‌های اصلی و قابل سنجش کیفیت محیطی و اجتماع‌پذیری از روش اسنادی و با تکیه بر مبانی نظری پژوهش و استناد به نظرات غالب اندیشمندان مرتبط مطرح‌شده صورت گرفته است، لذا معیارها و شاخص‌هایی سنجش کیفیت محیط انسان‌ساخت و همچنین اجتماع‌پذیری، به شرح جداول (۳ و ۴) تدوین و انتخاب شدند که دربرگیرنده وجوه اشاره‌شده از کیفیت محیطی و همچنین ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری باشند.

جدول ۳- متغیرهای کیفیت محیطی مورد استفاده پژوهش

Table 3- Environmental quality variables used in research

ابعاد	عوامل	معیار	شاخص	منابع و مأخذ
کالبدی	- دسترسی و موقعیت قرارگیری	- دسترسی کالبدی (فیزیکی) فضا	- دسترسی پیاده	Pourjafar & Mahmoudi Nejad (2010), Golkar (2014), Shojaie & Partovi (2015), (Mohammadi & Ayatollahi (2015), Mahan & Mansouri (2017), Hamzenejad & Ghelichy (2019), Karami & Mohammad Hosseini (2018), Maroufi & Bayazidi (2021), Soleimani et al (2020), Molavi Nojoumi et al (2021), Lynch (2006), Lynch (2016), Gehl (2008), Gehl (2013), Goodey (1993), Southworth (1989), Whyte (1980), Lang (2014), Car (1982), Car (1993), PPS (2009).
		- دسترسی بصری فضا	- دسترسی به حمل و نقل پیاده	
			- نحوه ارتباط فیزیکی	
			- نظارت اجتماعی	
		- محل استقرار فضا	- میزان فاصله فضا از هسته‌ها و ورودی‌های فعال	

ادامه جدول ۳- متغیرهای کیفیت محیطی مورد استفاده پژوهش

Continue of table 3- Environmental quality variables used in research

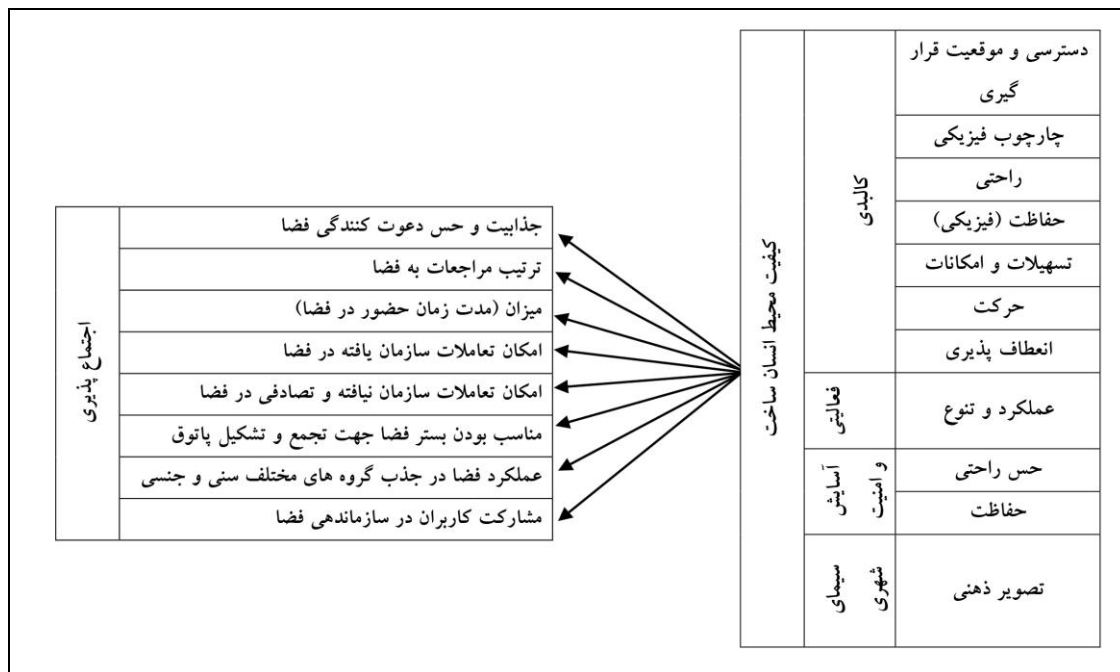
	- ابعاد زیباشناسان و عینی منظر به‌عنوان عناصر محیط مصنوع انسان	- چارچوب فیزیکی	
	- فرم، هندسه، هماهنگی، هارمونی، تنوع ابعاد و تناسبات		
	- گستردگی دید و محدود نبودن فضا	- گستردگی دید	
	- کف‌سازی و جداره سازی جهت راحتی در انجام فعالیت‌های	- راحتی فیزیکی	- راحتی
	- پایه : راه رفتن، نشستن، ایستادن، پاتوق کردن، دیدن و تماشا کردن، گفت‌وشنود		
	- حفاظت در مقابل وضعیت جوی	- حفاظت اقلیمی	- حفاظت (فیزیکی)
	- جدایی گزینی سواره از پیاده	- حفاظت ایمنی	
	- نیمکت، لبه، کیوسک و ...	- تسهیلات و مبلمان مناسب و کافی	- تسهیلات و امکانات
	- حرکت پیاده	- امکان حرکت در فضا	- حرکت
	- انعطاف‌پذیری در انجام فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده و نشده	- فضاهاى انعطاف‌پذیر	- انعطاف‌پذیری
	- گشایش فضا و ورودی آن و دعوت‌کنندگی به تفریح، فعالیت و کشف	- دعوت‌کنندگی فضا به فعالیت و کشف	
	- وجود فعالیت‌های متنوع و مختلف برای گروه‌های سنی و جنسی مختلف	- تنوع فعالیتی	- عملکرد و تنوع
	- وجود فعالیت‌های خاص یا منحصر به فرد در فضا مانند: موسیقی زنده، نمایش و ...	- فعالیت‌های خاص (هنری، همگانی و ...)	
	- وجود فعالیت‌های اوقات فراغت مانند: کافه‌ها، رستوران‌ها و مکان‌های ملاقات عمومی	- فعالیت‌های جانبی و فراغتی	
	- روش صنایع دستی		
	- فعال بودن و تداوم شبانه بخش‌های مختلف فضا	- تداوم فعالیت	
	- همخوانی و سازگاری کاربری‌های و فعالیت‌های موجود در فضا	- سازگاری فعالیتی	
	- هم‌جواری با طبیعت یا عناصر طبیعی	- آسایش روانی	- حس راحتی
	- فقدان یا کمبود آلودگی‌های هوا و صوتی	- حفاظت امنیت	- حفاظت
	- حفاظت و امنیت در برابر جرم و جنایت		
	- تشخیص مکان، مسیریابی، نشانه‌های شهری و به‌طور کلی کیفیت عوامل پنج‌گانه مطرح‌شده توسط لیبچ (مسیر، لبه، نشانه، گره، حوزه)	- خوانایی	- تصویر ذهنی
			سیمای شهری
			آسایش و امنیت

جدول ۴- متغیرهای اجتماع پذیری مورد استفاده پژوهش

Table 4- Sociability variables used in research

منابع	شاخص (گویه)	معیار
PPS (2009), Ravanbakhsh & Mirabadi (2018), Karami & Mohammad Hosseini (2018), Maroufi & Bayazidi (2021).	اشتیاق جهت حضور در فضا و داشتن حس مکان و حس تعلق نسبت به فضا	جذابیت و حس دعوت کنندگی فضا
	۱- روزانه ۲- هفتگی ۳- ماهانه ۴- فصلی ۵- سالانه	ترتیب مراجعات به فضا
	۱- کمتر از نیم ساعت ۲- حدود نیم ساعت ۳- نیم ساعت تا یک ساعت ۴- حدود یک ساعت ۵- بیشتر از یک ساعت	میزان (مدت زمان حضور در فضا)
	تمایل به انتخاب فضا برای ملاقات با دوستان و مخاطبان	امکان تعاملات سازمان یافته در فضا
	تعاملات ناگهانی و روزمره با سایر دوستان و کاربران فضا	امکان تعاملات سازمان نیافته و تصادفی در فضا
	ظرفیت‌ها و امکانات فضا جهت تشکیل تجمعات و پاتوق‌ها	مناسب بودن بستر فضا جهت تجمع و تشکیل پاتوق
	مشاهده حضور گروه‌های مختلف سنی و جنسی در فضا	عملکرد فضا در جذب گروه‌های مختلف سنی و جنسی
	میزان تمایل به حفظ، نگهداری و برنامه‌ریزی برای این فضا	مشارکت کاربران در سازمان‌دهی فضا

با عنایت به آنچه در رابطه با ماهیت متغیرهای مورد سنجش ذکر شد مدل مفهومی (متغیرهای) پژوهش در قالب شکل شماره (۲) ترسیم و نشان داده شده است.

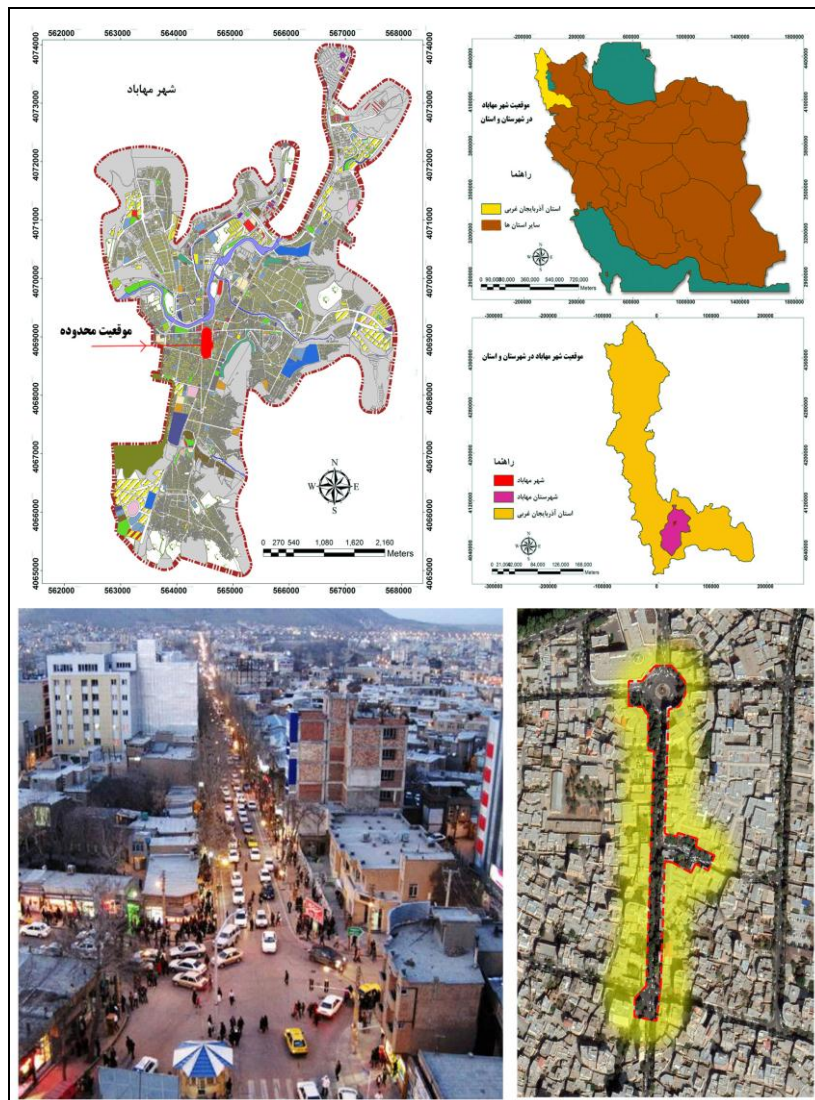

شکل ۲: مدل مفهومی پژوهش

Figure 2: Conceptual model of research

محدوده مورد مطالعه پژوهش

شهر مهاباد، مرکز شهرستان مهاباد و یکی از شهرستان‌های استان آذربایجان غربی می‌باشد که در جنوب استان واقع شده است و با مرکز استان (ارومیه) ۱۲۱ کیلومتر فاصله دارد. همچنین مطابق گزارش سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت شهر مهاباد ۱۶۸۳۹۳ نفر می‌باشد (Statistical Center of Iran, 2016). این شهر در ۴۵ درجه و ۴۳ دقیقه و ۳ ثانیه شرقی نصف‌النهار گرینویچ و ۳۶ درجه و ۴۶ دقیقه و ۳ ثانیه عرض شمالی قرار دارد. در این بین خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد که محدوده خاص مورد مطالعه پژوهش حاضر می‌باشد، به‌عنوان عمده‌ترین محور خدماتی در مسیر شمالی- جنوبی و در بخش میانی شهر واقع شده است (شکل ۳).

شکل ۳: موقعیت محدوده مورد مطالعه در شهر، شهرستان، استان و کشور.

Figure 3: The location of the studied area in the city, province and country.

استقرار فعالیت‌های متنوع و مختلط در امتداد این محور موجب استقبال اقشار مختلف در گروه‌های سنی متفاوت از این محور و رونق قابل توجه آن در طول روز و ساعات بعدازظهر است. فعالیت‌های مستقر در این محور شامل طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های خدماتی در مقیاس شهر، منطقه و ناحیه است. این خیابان از نظر ساختار عملکردی و سلسله‌مراتب دسترسی، اگرچه یک معبر با عرض ۱۸ متر است اما در درجه شریانی اصلی قرار دارد و نقش مهمی در سازمان کالبدی-فضایی شهر مهاباد به عهده دارد. طول این محور برابر است با ۴۰۰ متر است و از شمال منتهی به میدان جمهوری اسلامی و از جنوب منتهی به چهارراه آزادی است. از جمله مهم‌ترین قرارگاه‌های رفتاری موجود در این محور، محدوده تقاطع میدان منگوران و خیابان جمهوری اسلامی است.

یافته‌ها و بحث

در این بخش ابتدا توزیع فراوانی و درصد متغیرهای دموگرافیک (یافته‌های توصیفی) کاربران فضای مورد مطالعه از لحاظ جنسیت، تحصیلات، شغل، وضعیت تأهل و سن در قالب جداول (۵) و (۶) نشان داده شده‌اند.

جدول ۵- ویژگی‌های جامعه آماری پژوهش

Table 5- The attributes of the statistical population of the research

متغیر	جنسیت		تحصیلات						شغل		تاهل	
	مرد	زن	لیسانس	فوق لیسانس	دکتری	کارمند	کارگر	آزاد	تکاور	مصلح	دیگر	متاهل
فراوانی	۱۱۲	۸۸	۹۸	۱۱	۷	۳۱	۸	۶۱	۴۷	۵۳	۸۹	۱۱۱
درصد	۵۶	۴۴	۴۹	۵/۵	۳/۵	۱۵/۵	۴	۳۰	۲۳/۵	۲۶/۵	۴۴/۵	۵۵/۵
مجموع	۲۰۰ نفر		۲۰۰ نفر						۲۰۰ نفر		۲۰۰ نفر	
	۱۰۰ درصد		۱۰۰ درصد						۱۰۰ درصد		۱۰۰ درصد	

جدول ۶- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال سن پاسخگويان

Table 6- Distribution of the frequency and percentage of responses of the statistical sample to the question of the age of the respondents

میانگین	میانه	انحراف معیار	پایین‌ترین	بالاترین	ضریب پراکندگی (CV)
۳۱/۱۲	۳۰	۱۹/۸۳	۱۵	۶۱	۰/۶۳۷

با توجه اینکه پرسشنامه طرح شده باید از روایی و پایایی لازم برخوردار باشد تا محقق بتواند داده‌های متناسب با تحقیق را گردآوری و نتایج دقیق، روشن و قابل اتکائی ارائه نماید، باید از روایی و پایایی آن‌ها اطمینان حاصل کند. لذا در این بخش قبل از تبیین و تجزیه و تحلیل داده‌ها نسبت به سنجش روایی و پایایی پرسشنامه اقدام شده است. در این پژوهش نتیجه آزمون آلفای کرونباخ در ارتباط با شاخص‌های سنجش شده در مورد اجتماع‌پذیری و کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه به ترتیب برابرند با ۰/۷۹۸ و ۰/۸۸۵، لذا با توجه به مقدار به دست آمده آلفای کرونباخ (در ۳۰ نمونه اولیه) که بالاتر از ۰/۷ است می‌توان گفت پرسشنامه توزیع شده از پایایی قابل قبولی برخوردار می‌باشد.

جدول ۷- نتایج آزمون‌های KMO و بارتلت

Table 7- KMO and Bartlett test results

آزمون بارتلت			KMO	شاخص آماری متغیر
سطح معنی‌داری	درجه آزادی	کای اسکور		
۰/۰۰۰	۲۸	۵۸۷/۶۵۳	۰/۶۱۷	شاخص‌های اجتماع‌پذیری
۰/۰۰۰	۱۹۰	۱۲۶۵/۴۵۵	۰/۷۶۷	شاخص‌های کیفیت محیط انسان‌ساخت

در ارتباط با سنجش روایی سازه‌ای نیز بر اساس مندرجات جدول (۷)، مشخص می‌شود که مقدار KMO بالاتر از ۰/۶ می‌باشد که این مقدار نشان از کفایت حجم نمونه دارد. همچنین آزمون بارتلت با مقدار ۰/۰۰۰ (کمتر از ۰/۰۵) معنی‌دار شده، که این مسئله نیز نشان می‌دهد شاخص‌های سنجش شده همبسته‌اند. و سوالات سنجش شده از روایی ساختاری برخوردارند. در ادامه برای مشخص شدن میزان اجتماع‌پذیری و همچنین کیفیت محیطی فضا، از آزمون T.Test استفاده شده است (جدول ۸). لازم به ذکر است در این پژوهش به دلیل رعایت اصل خلاصه‌نویسی تنها به ارائه نتایج آماری نهایی و کلی (تلفیق بر اساس میانگین) شاخص‌های مربوط به کیفیت محیطی پرداخته شده است.

جدول ۸- نتایج آزمون T.Test برای سوالات سنجش شده

Table 8- T.Test results for measured questions

نتیجه ارزیابی فضا	Test Value = 3					معیارها	
	فاصله اطمینان ۹۵ درصد تفاوت		تفاوت میانگین	معنی‌داری	df		t
	حد بالا	حد پایین					
مطلوب	۰/۸۴۹	۰/۵۲۰	۰/۶۸۵	۰/۰۰۰	۱۹۹	۸/۲۰۹	جذابیت و حس دعوت‌کنندگی فضا
مطلوب	۰/۲۷۹	۰/۰۲۰	۰/۱۵۰	۰/۰۲۳	۱۹۹	۲/۲۸۵	ترتیب مراجعات به فضا
متوسط	۰/۱۶۰	-۰/۱۷۰	-۰/۰۰۵	۰/۹۵۳	۱۹۹	-۰/۰۶۰	میزان (مدت‌زمان حضور در فضا)
مطلوب	۰/۵۲۶	۰/۱۹۳	۰/۳۶۰	۰/۰۰۰	۱۹۹	۴/۲۶۱	امکان تعاملات سازمان‌یافته در فضا
نامطلوب	-۰/۲۵۱	-۰/۱۴۰	-۰/۴۳۵	۰/۰۱۴	۱۹۹	-۲/۴۶۸	امکان تعاملات سازمان‌نیافته و تصادفی در فضا
متوسط	۰/۱۳۷	-۰/۱۹۷	-۰/۰۳۰	۰/۷۲۴	۱۹۹	-۰/۳۵۴	مناسب بودن بستر فضا جهت تجمع و تشکیل پاتوق
مطلوب	۰/۳۹۲	۰/۰۹۷	۰/۲۴۵	۰/۰۰۱	۱۹۹	۳/۲۷۳	عملکرد فضا در جذب گروه‌های مختلف سنی و جنسی
نامطلوب	-۰/۰۵۴	-۰/۳۲۵	-۰/۱۹۰	۰/۰۰۶	۱۹۹	-۲/۷۵۹	مشارکت کاربران در سازمان‌دهی فضا
مطلوب	۰/۲۱۶	۰/۰۵۲	۰/۱۳۴	۰/۰۰۱	۱۹۹	۳/۲۴۵	معیار نهایی اجتماع‌پذیری (تلفیق شاخص‌ها)
متوسط	۰/۱۰۴	-۰/۰۶۲	۰/۰۲۰	۰/۶۲۴	۱۹۹	۰/۴۹۱	معیار نهایی کیفیت محیطی (تلفیق شاخص‌ها)

در رابطه با نتایج سنجش متغیر اجتماع‌پذیری مسیر جمهوری اسلامی شهر مهاباد، مندرجات جدول (۸) نشان می‌دهد که فضای مورد مطالعه در معیارهای جذابیت و حس دعوت‌کنندگی فضا، ترتیب مراجعات به فضا، امکان تعاملات سازمان‌یافته در فضا و عملکرد فضا در جذب گروه‌های مختلف سنی و جنسی، به ترتیب با تفاوت میانگین

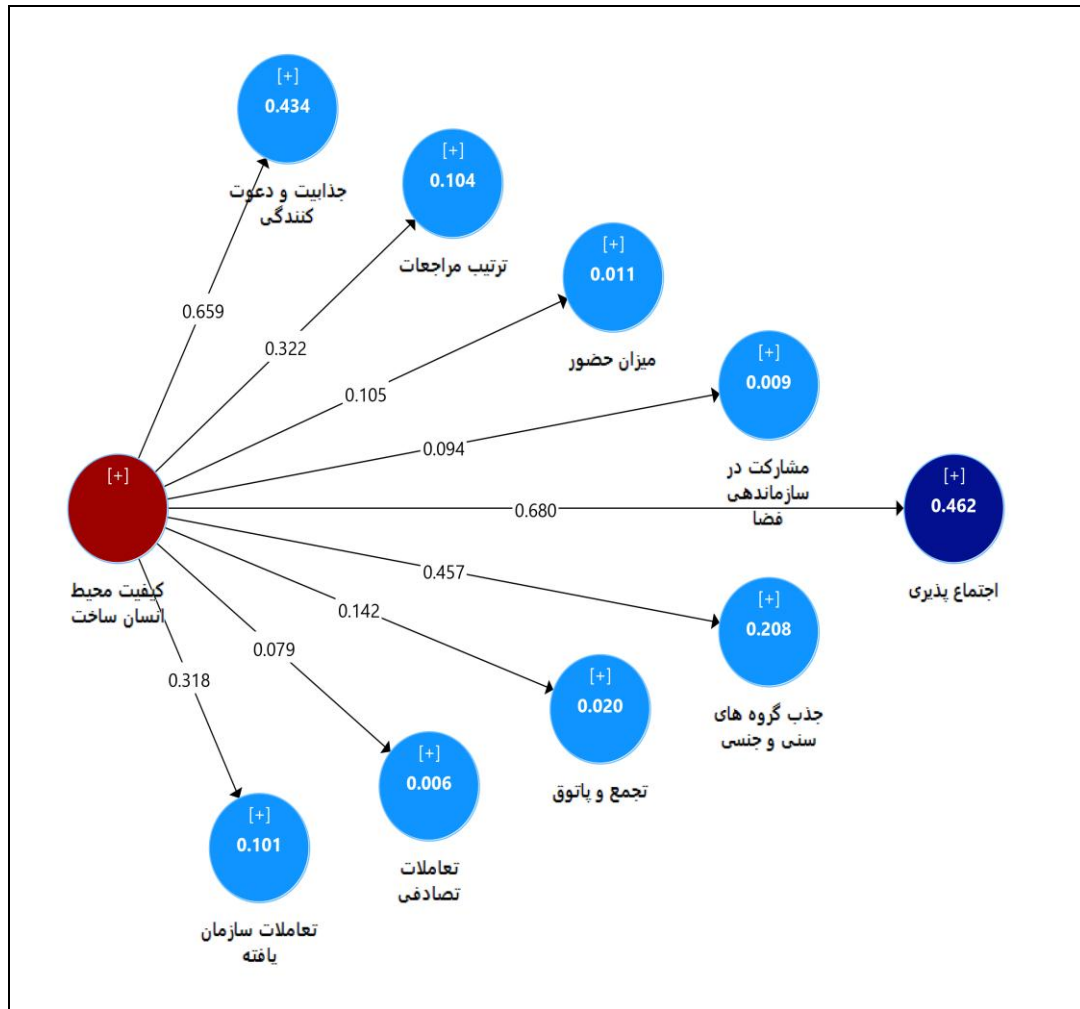

۰/۶۸۵، ۰/۱۵۰، ۰/۳۶۰ و ۰/۲۴۵ بارزش آزمون (عدد ۳) و سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ موفق و مطلوب عمل نموده است. همچنین این فضا در معیارهای میزان (مدت حضور در فضا) و مناسب بودن بستر فضا جهت تجمع و تشکیل پاتوق به ترتیب با تفاوت میانگین ۰/۰۰۵- و ۰/۰۳۰- بارزش آزمون و سطح معنی داری بیشتر از ۰/۰۵ در سطح متوسط یا نسبتاً موفق ارزیابی شده است، به عبارت دیگر در دو معیار مذکور، میانگین نمرات اعلام شده از سوی کاربران بارزش یا حد وسط آزمون (عدد ۳) تفاوت معنی داری ندارد. در ارتباط با معیارهای امکان تعاملات سازمان نیافته و تصادفی در فضا و مشارکت کاربران در سازمان دهی فضا، باید گفت تفاوت میانگین این دو معیار بارزش آزمون به ترتیب برابرند با ۰/۴۳۵- و ۰/۱۹۰- در سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵. این بدان معنی است که میانگین نمرات اعلام شده از سوی کاربران فضا برای دو معیار مذکور به طور معنی داری کمتر از حد وسط یا ارزش آزمون (عدد ۳) است لذا این فضا در دو معیار بیان شده ناموفق و ضعیف عمل نموده است. نتایج مندرج در جدول (۸) نشان از آن دارد که به طور کلی در معیار نهایی اجتماع پذیری، تفاوت میانگین بارزش آزمون برابر با ۰/۱۳۴ در سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ می باشد. این بدان معنی است که فضای مورد مطالعه به طور کلی فضایی اجتماع پذیر ارزیابی شده است برخلاف اجتماع پذیری در مورد کیفیت محیط فضای مورد مطالعه، تحلیل های آماری نتایج دیگری را نشان می دهند. به طوریکه تفاوت میانگین معیار نهایی کیفیت محیطی بارزش آزمون برابر با ۰/۰۲۰ در سطح معنی داری بیشتر از ۰/۰۵ می باشد که بیانگر آن است فضای مورد مطالعه از سوی کاربران در ابعاد مختلف کیفیت محیطی، به طور کلی متوسط یا نسبتاً موفق ارزیابی شده است. اگرچه فضای مورد مطالعه از منظر معیارهای کیفیت محیطی مطلوب ارزیابی نشده و در سطح متوسط می باشد اما توانسته است به عنوان فضایی اجتماع پذیر شناخته شود. دلایل چنین شرایطی می توان ناشی از دسترسی آسان به فضای مورد مطالعه، ترجیحات شهروندان همچون داشتن حس تعلق به مکان و همچنین فقدان یا کمبود فضاهای عمومی دیگر (به طور کلی) و فضاهای جذاب تر و پایدارتر (به طور خاص) در شهر مهاباد دانست.

در این بخش به منظور سنجش و تحلیل ارتباط کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه با اجتماع پذیری و ابعاد مختلف آن در فضا از مدل تحلیل مسیر در نرم افزار Smart PLS استفاده شده است که نتایج آن در قالب شکل (۴)، جدول (۱۰) و توضیحات مرتبط با آن بیان شده است.

قبل از تحلیل و تفسیر مدل فوق لازم است نیکویی برازش آن سنجش شود تا از متناسب بودن تعریف، ساختار و قابل اتکاء بودن آن اطمینان حاصل کرد. برای بررسی برازش این مدل از معیاری به نام شاخص GOF استفاده می شود. سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵، ۰/۳۶ به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای شاخص GOF معرفی شده است (Wetzels et al, 2009). این معیار از طریق فرمول زیر محاسبه می شود:

$$GOF = \sqrt{\text{communalities} \times R^2} \quad \text{(رابطه ۳)}$$

شکل ۴: مدل تحلیل مسیر ارتباط کیفیت محیطی بر اجتماع پذیری فضا (با ضرایب استاندارد)

Figure 4: The path analysis model of the relationship between environmental quality and the sociability of space (with standard coefficients)

جدول ۹- بررسی برازش تحقیق بر اساس معیار GOF

Table 9- Examining the suitability of the research based on the GOF criteria

شاخص GOF	میانگین R Square	میانگین Commuality(Q ^۲)	شاخص
۰/۳۶۸	۰/۱۵۰	۰/۹۰۹	متغیرهای مورد استفاده در مدل

با توجه به مندرجات جدول (۹) می توان گفته شاخص GOF محاسبه شده برای مدل پژوهش بالاتر از مقدار ۰/۳۶ می باشد و بیان می دارد مدل مذکور از برازش قوی و نتایج قابل اتکائی برخوردار است. جدول (۱۰) ضرایب مسیر و سطوح معنی داری و نتایج روابط مطرح شده در مدل تحقیق را به طور خلاصه نشان می دهد.

جدول ۱۰- اثرات کیفیت محیط انسان ساخت بر شاخص های اجتماع پذیری همراه با نتایج بوت استرپ
 Table 10- Effects of environmental quality on sociability indices along with bootstrap results

نتیجه	معنی داری	آماره T	انحراف استاندارد	میانگین نمونه	نمونه اصلی	مسیر / شاخص
ارتباط کم	۰/۰۴۴	۱/۹۲۷	۰/۰۷۴	۰/۱۴۵	۰/۱۴۲	کیفیت محیط انسان ساخت -> تشکیل تجمع و پاتوق در فضا
ارتباط متوسط (قابل قبول)	۰/۰۰۰	۴/۴۹۱	۰/۰۷۲	۰/۳۲۲	۰/۳۲۲	کیفیت محیط انسان ساخت -> ترتیب مراجعات کاربران به فضا
عدم وجود ارتباط	۰/۲۶۲	۱/۱۲۳	۰/۰۷۰	۰/۰۸۰	۰/۰۷۹	کیفیت محیط انسان ساخت -> تعاملات تصادفی کاربران در فضا
ارتباط متوسط (قابل قبول)	۰/۰۰۰	۴/۳۰۳	۰/۰۷۴	۰/۳۱۶	۰/۳۱۸	کیفیت محیط انسان ساخت -> تعاملات سازمان یافته کاربران در فضا
ارتباط قوی	۰/۰۰۰	۱۴/۱۹۳	۰/۰۴۶	۰/۶۵۷	۰/۶۵۹	کیفیت محیط انسان ساخت -> جذابیت و دعوت کنندگی فضا
ارتباط متوسط (قابل قبول)	۰/۰۰۰	۷/۷۳۴	۰/۰۵۹	۰/۴۵۷	۰/۴۵۷	کیفیت محیط انسان ساخت -> جذب گروه های سنی و جنسی توسط فضا
عدم وجود ارتباط	۰/۱۶۵	۱/۳۹۲	۰/۰۶۷	۰/۰۹۳	۰/۰۹۴	کیفیت محیط انسان ساخت -> مشارکت کاربران در سازمان دهی فضا
عدم وجود ارتباط	۰/۱۳۴	۱/۴۹۹	۰/۰۷۰	۰/۱۰۴	۰/۱۰۵	کیفیت محیط انسان ساخت -> میزان حضور کاربران در فضا
ارتباط قوی	۰/۰۰۰	۱۵/۳۳۱	۰/۰۴۴	۰/۶۸۸	۰/۶۸۰	کیفیت محیط انسان ساخت -> اجتماع پذیری فضا

بر اساس شکل (۴) و مندرجات جدول (۱۰) مشخص می گردد که در مجموع کیفیت محیط انسان ساخت در فضای مورد مطالعه اثربخشی قوی و معنی داری بر شاخص تلفیقی و نهایی اجتماع پذیری فضا دارد، به طوریکه ضریب مسیر در این ارتباط، برابر با ۰/۶۸۰ و سطح معنی داری نیز کمتر از ۰/۰۵ (سطح معنی داری ۰/۰۰۰). همچنین ضریب تعیین متغیر اجتماع پذیری برابر با ۰/۴۶۲ می باشد، این مهم بدان معنی است که در حدود نصف تغییرات اجتماع پذیری در فضای مورد مطالعه توسط متغیر کیفیت محیط انسان ساخت تبیین می گردد.

همچنین نتایج ارتباط کیفیت محیطی با ابعاد مختلف اجتماع پذیری در زیر ارائه شده اند.

- کیفیت محیطی در فضای مورد مطالعه ارتباط قوی و معنی داری با جذابیت و دعوت کنندگی فضا دارد. به اثر (ضریب مسیر) کیفیت محیط انسان ساخت بر دعوت کنندگی شهروندان به فضا برابر با ۰/۶۵۹ با سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ (سطح معنی داری ۰/۰۰۰) می باشد. این یافته نشان از آن دارد که محل استقرار فضا از طرفی به جهت قرارگیری در هسته اصلی و مرکزی شهر مهاباد، دسترسی راحت و مطلوبی را در پی داشته است و از طرفی حس تعلق به آن مکان را در کاربران فضا شکل داده است. همچنین نباید از نقش فعالیت های جانبی و فراغتی نیز در فضای مورد مطالعه غافل شد در جذابیت و دعوت کنندگی فضا اثرگذار بوده است.

- کیفیت محیطی در فضای مورد مطالعه ارتباطی قابل قبول (متوسط) و معنی‌داری با جذب گروه‌های سنی و جنسی مختلف توسط فضا دارد. به طوریکه اثر کیفیت محیط انسان‌ساخت بر این شاخص برابر با $0/457$ با سطح معنی‌داری کمتر از $0/05$ (سطح معنی‌داری $0/000$) می‌باشد. افزون بر این، مندرجات جداول (۶) و (۸) نیز خود مؤید این یافته است، توضیح اینکه در جدول (۶) شاخص ضریب پراکندگی (CV) بیش از $0/6$ را نشان می‌دهد لذا ضریب پراکندگی بالاتر از $0/5$ نشان از ناهمگونی گروه‌های سنی موجود در فضای مورد مطالعه است.

- ارتباط کیفیت محیط انسان‌ساخت با ترتیب مراجعات کاربران به فضا، با ضریب مسیر $0/322$ و سطح معنی‌داری کمتر از $0/05$ (سطح معنی‌داری $0/000$)، ارتباطی قابل قبول (متوسط) و معنی‌داری می‌باشد. به عبارت دیگر تکرار مراجعات شهروندان به فضا به صورت روزانه، هفتگی و حتی ماهانه، تا حد قابل توجهی متأثر از کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه است.

- ارتباط کیفیت محیطی با تعاملات سازمان‌یافته کاربران در فضای مورد مطالعه با ضریب مسیر $0/318$ و سطح معنی‌داری کمتر از $0/05$ (سطح معنی‌داری $0/000$)، قابل قبول (متوسط) ارزیابی شده است. این بدان معنی است که کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه در این سطح توانسته است شهروندان را جهت انتخاب این فضا برای ملاقات با دوستان و مخاطبان، متمایل سازد.

- کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه ارتباط نسبی (کم) و معنی‌داری با امکان تشکیل تجمعات و پاتوق‌ها دارد. این بدان معنی است ظرفیت‌ها و امکانات فضا اثربخشی کمی بر تشکیل تجمعات و پاتوق‌ها داشته است. به عبارت دیگر این فضا برای کاربران بیشتر جنبه حرکتی و پیاده‌مداری دارد.

- همچنین مندرجات جدول (۱۰) نشان از عدم ارتباط معنی‌دار بین کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه با عواملی همچون میزان یا مدت‌زمان حضور و ماندن کاربران در فضا (با ضریب مسیر $0/105$ و سطح معنی‌داری $0/134$)، مشارکت کاربران در سازمان‌دهی فضا (با ضریب مسیر $0/094$ و سطح معنی‌داری $0/165$) و امکان سازمان‌نیافته تعاملات تصادفی کاربران در فضا با سایر دوستان و کاربران فضا (با ضریب مسیر $0/079$ و سطح معنی‌داری $0/262$) دارد. باین دلیل دیگر تغییر در وضعیت کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه نمی‌تواند تغییری را در عوامل مذکور ایجاد نماید.

نتیجه‌گیری

کمبود و یا حتی فقدان فضاهای عمومی شهری جاذب و پاسخگو به‌ویژه در شهرهای کوچک‌تر که بر مبنای اصول و معیارهای کیفیت محیطی طراحی و خلق شده باشند، مسئله‌ای است که امروزه باید به‌عنوان یکی از مشکلات و نیازهای مهم اجتماعی در قالب دانش شهرسازی و معماری به آن نگاه ویژه معطوف داشت. با عنایت به آنچه اشاره شد، یکی از اقدامات مهم، مطمئن و سریع در این زمینه، احیاء و ساماندهی فضاهای جمعی و شهری دارای ظرفیت

و واجد ارزش‌های شهرسازی و معماری می‌باشند که از طرفی شهروندان نیز به چنین فضاهای دارای تمایل و تعلق خاطر باشند. بر این اساس خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد که نقش مهمی در سازمان کالبدی- فضایی شهر مهاباد داشته و دربرگیرنده فرارگاه‌های رفتاری عمده شهروندان می‌باشد به‌عنوان فضایی واجد شرایط و ارزش‌های شهرسازی، معماری و اجتماعی جهت انجام چنین پژوهشی انتخاب گردید. لذا پژوهش حاضر باهدف تحلیل وضعیت فضای مورد مطالعه بر اساس ابعاد مختلف اجتماع‌پذیری و کیفیت محیطی و همچنین سنجش و تبیین اثرات کیفیت محیط انسان‌ساخت بر اجتماع‌پذیری در خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد انجام شد. به‌عبارت‌دیگر در این پژوهش ابعاد مختلف کیفیت محیطی به‌عنوان متغیرهای مستقل و مؤلفه‌های اجتماع‌پذیری به‌عنوان متغیر وابسته مدنظر مدنظر قرار گرفتند. اطلاعات و داده‌های مرتبط با متغیرهای مذکور به روش کمی مبتنی بر کیفی و از طریق توزیع پرسشنامه در فضای مورد مطالعه استخراج شدند و پس از انجام تجزیه و تحلیل‌های آماری توصیفی و استنباطی در قالب روش‌های و مدل‌های آماری با تکیه بر نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS به سؤالات پژوهش پاسخ داده شد. به طوریکه نتایج پژوهش نشان دادند اگرچه فضای مورد مطالعه از منظر معیارهای کیفیت محیطی چندان مطلوب و موفق ارزیابی نشده و در سطح متوسط می‌باشد اما توانسته است به‌عنوان فضایی اجتماع‌پذیر شناخته شود. دلایل چنین شرایطی می‌توان ناشی از دسترسی آسان به فضای مورد مطالعه، ترجیحات شهروندان همچون داشتن حس تعلق به مکان و همچنین فقدان یا کمبود فضاهای عمومی دیگر (به‌طورکلی) و فضاهای جذاب‌تر و پاسخگوتر (به‌طور خاص) در شهر مهاباد دانست. از طرفی وجود ارتباط قوی و معنی‌دار بین ابعاد کیفیت محیط انسان‌ساخت با اجتماع‌پذیری فضا، ما به را به این نکته مهم رهنمون می‌نماید با ساماندهی و بهبود کیفیت محیطی فضا که در وضع موجود در سطحی متوسط ارزیابی شده است، می‌توان فضایی اجتماع‌پذیر تر را مشاهده نمود. به‌عبارت‌دیگر وجود ارتباط قوی و معنی‌دار بین این دو متغیر (کیفیت محیط انسان‌ساخت و اجتماع‌پذیری)، مسلماً پیش‌بینی می‌نماید که بهبود کیفیت محیطی، موجب ارتقاء اجتماع‌پذیری فضا، به‌ویژه در شاخص‌هایی از اجتماع‌پذیری که دارای ارتباط قوی‌تری با کیفیت محیطی دارند، می‌گردد. چنانچه بیان شد ضریب تعیین و ضریب مسیر متغیر اجتماع‌پذیری توسط کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه به ترتیب برابر با ۰/۶۶۲ و ۰/۶۸۰ می‌باشند و این قدرت پیش‌بینی، میزان قابل توجهی (حدود نیمی) از تغییرات (ارتقاء) اجتماع‌پذیری را توسط کیفیت محیطی در این فضا بیان می‌دارد. همچنانکه این پیش‌بینی مشخص می‌نماید با ساماندهی و بهبود و مداخله در کیفیت محیطی فضای مورد مطالعه آن به‌طور قابل توجهی می‌توان انتظار داشت که اجتماع‌پذیری در آن ارتقاء یابد. توضیح اینکه عواملی همچون جذابیت و دعوت‌کنندگی فضا، جذب گروه‌های سنی و جنسی مختلف توسط فضا، ترتیب مراجعات کاربران به فضا، تعاملات سازمان‌یافته کاربران در فضا و تا حدی امکان تشکیل تجمعات و پاتوق‌ها، به‌طور مشخص و معنی‌داری متأثر از کیفیت محیطی در فضای مورد مطالعه می‌باشند که در این بین جذابیت و دعوت‌کنندگی فضا با ضریب تعیین ۰/۴۳۴ و

ضریب مسیر ۰/۶۵۹ و همچنین مؤلفه جذب گروه‌های سنی و جنسی مختلف با ضریب تعیین ۰/۲۰۸ و ضریب مسیر ۰/۴۵۷، متأثرترین مؤلفه‌های اجتماع‌پذیری از کیفیت محیطی می‌باشند. لازم به ذکر است نتایج یادشده به همراه روش پژوهش بکار رفته در این پژوهش در مقایسه (تشابهات و تفاوت‌ها) با سایر پژوهش‌های انجام‌شده در ادامه تحلیل‌شده‌اند. در ارتباط با تشابهات موجود می‌توان موارد ذیل را در زمره مهم‌ترین نتایج مشابه پژوهش حاضر با سایر پژوهش‌های همسو مورد مطالعه می‌باشند:

- وجود رابطه مستقیم و معنی‌دار بین مؤلفه‌های کیفیت محیطی با اجتماع‌پذیری (همسو با پژوهش‌های: (Dempsey, 2009), (Sheng et al., 2021), (Abbaszade & Tamari, 2012), (Molavi Nojoumi et al., 2021) (Mohammadi & Ayatollahi, 2015) , (Shojaie & Partovi, 2015).

- تأکید بر ابعاد کالبدی و فعالیتی، به‌عنوان اصلی‌ترین عوامل تشکیل‌دهنده کیفیت محیط انسان‌ساخت و مؤثر بر اجتماع‌پذیری فضا (همسو با پژوهش‌های (Molavi Nojoumi et al., 2021) و (Shojaie & Partovi, 2015).

- اهمیت موقعیت و محل استقرار فضا و به‌تبع آن دسترسی آسان به‌صورت روزمره در کنار ترجیحات، همچنین ترجیحات و حس تعلق شهروندان به فضا به‌اندازه‌ای است که حتی در صورت مطلوبیت نه‌چندان زیاد فضا به لحاظ کیفیت محیطی، به اجتماع‌پذیری آن کمک شایانی می‌کند (همسو با پژوهش (Movahed et al., 2019).

همچنین در رابطه با عمده تفاوت موجود دریافته‌های پژوهش حاضر نسبت به سایر پژوهش انجام‌گرفته می‌توان گفت (چنانچه پیش‌تر نیز اشاره شد) پژوهش حاضر بر تحلیل متغیر وابسته (اجتماع‌پذیری) تکیه دارد که ابعاد و شاخص‌های مختلف اجتماع‌پذیری هرکدام به‌صورت مجزا تا چه اندازه از متغیر مستقل (کیفیت محیط انسان‌ساخت) تأثیر پذیرفته‌اند. به‌بیان‌دیگر چون بحث اجتماع‌پذیری خود مشتمل بر فعالیت‌های مختلف و متنوع اجتماعی است که ممکن است در فضا رخ دهد، لذا تمرکز بر ابعاد مختلف اجتماعی ما را به این نکته رهنمون می‌سازد که اساساً در ارتباط با ساماندهی کیفیات محیطی فضا و با توجه به ماهیت فضا و ویژگی‌های جامعه مورد مطالعه، مهم‌ترین فعالیت یا فعالیت‌های اجتماعی قابل‌انتظار کدام اند؟ لذا از نتایج متفاوت و مختص پژوهش حاضر می‌توان به تأثیرپذیری بیشتر ابعادی همچون جذابیت و دعوت‌کنندگی فضا، جذب گروه‌های سنی و جنسی مختلف، ترتیب مراجعات کاربران، تعاملات سازمان‌یافته کاربران و تا حدی امکان تشکیل تجمعات و پاتوق‌ها از تغییرات و ساماندهی کیفیت محیط انسان‌ساخت اشاره داشت. این در حالی است که در نمونه‌هایی از پژوهش‌های انجام‌گرفته تأکید بر تحلیل متغیر مستقل یا همان ابعاد مختلف کیفیت محیطی است (غیرهمسو با پژوهش‌هایی همچون: (Mohammadi & Ayatollahi, 2015)، (Molavi Nojoumi et al., 2021)، (Karami & Mohammad Hosseini, 2018)، (Movahed et al., 2019) و (Hamzenejad & Ghelichy, 2019). لذا این نکته می‌تواند ضمن آنکه از وجوه تمایز پژوهش حاضر باشد، به که تمرکز خود را بر پردازش و تحلیل ابعادی (ابعاد همه‌جانبه و مختلف اجتماع‌پذیری) گذاشته است که در سایر پژوهش‌های مشابه انجام‌گرفته کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. لذا به‌نوعی به‌عنوان کامل‌کننده سایر

پژوهش‌های انجام‌گرفته در این موضوع به لحاظ روش‌شناسی و تحلیل یافته‌ها می‌باشد. با عنایت آنچه ذکر شد، مشخص گشت، محدوده مورد مطالعه فضایی اجتماع‌پذیر است، در عین حال این اجتماع‌پذیری به‌طور جدی تحت تأثیر کیفیت محیط انسان‌ساخت است. کیفیتی که در وضع موجود به‌طور بایسته در فضا محقق نشده است لذا با ساماندهی و ارتقاء ابعاد مختلف کیفیت محیطی می‌توان به فضایی پاسخگوتر و پایدارتر دست یافت. در این راستا پیشنهادها ذیل مطرح می‌گردند:

- ساماندهی ترافیک هسته مرکزی شهر جهت کاهش تمرکز ترافیکی و حذف تدریجی ترافیک و به تبع آن تبدیل شدن فضا به پیاده راه یکپارچه.
- ارتقاء کیفیت محیطی محدوده مورد مطالعه با تأکید بر جداره سازی (با اولویت میدان چه منگوران).
- ایجاد و تقویت المان‌های جمعی جهت ماندگاری کاربران در فضا، مانند: کاربری‌های اوقات فراغت، نشیمنگاه‌ها، جلوخان‌ها و ...

References

- Abbaszadeh, S., & Tamari, S. (2012). "Analysis of factors affecting the improvement of pedestrian walkway spatial quality and pedestrian-oriented spaces, in order to increase the social interactions level of people (The case study: Tarbiat & Valiasr axis, Tabriz metropolitan)". *Journal of Urban Studies*, 4, 95-104. [In Persian].
- Bentley, I. (2012). "*Responding environments: Handbook for designers*", Translated by Mostafa Behzadfar", Tehran: University of Science and Technology Pub. [In Persian].
- Bentley, I. (1990). "Ecological urban design". *Architects Journal*, 192(24), 69-71.
- Car, S., Francis, M., Rivlin, L., & Stone, A. (1993). "*Public space Massachusetts*", Cambridge: Cambridge University Pub.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2015). "*Public places, urban spaces: The dimensions of urban design*", Translated by Zahra Ahari, Fariba Qaraei, Ismail Salehi, Mahshid Shokouhi, Tehran: University of Arts Pub. [In Persian].
- Charkhchian, M. (2011). "*Analysis of urban spaces*", Tehran: Payame Noor University Pub. [In Persian].
- Daneshpour, S., & Charkhchian, M. (2007), "Public spaces and factors affecting collective life". *Journal of Bagh-e Nazar*, 7, 19-28. [In Persian].
- Dempsey, Nicola. (2009). "Are good-quality environments socially cohesive?: Measuring quality and cohesion in urban neighbourhoods". *Journal of Town Planning Review*, 80 (3), 315-345. doi.org/10.3828/tpr.80.3.5.
- Gehl, J. (2008). "*Life between buildings*". Translated by Shima Shasti, Tehran: Jahad Daneshgahi Publishing Organization. [In Persian].
- Gehl, J. (2013). "*The human City*", Translated by Ali Ghaffari and Leila Ghaffari, Tehran: Shahid Beheshti University Pub. [In Persian].
- Gibson, J. (1986). "*The ecological approach to visual perception*", New York: Psychology Pub.
- Golkar, K. (2014). "*Creating a sustainable place, reflections on urban design theory*", Tehran: Shahid Beheshti University Pub. [In Persian].
- Goodey, B. (1993). "Two gentlemen in Verona: The qualities of urban design". *Journal of Streetwise*, 4(2): 3-5.
- Hajer, M., & Reijndorp, A. (2001). "*In search of new public domain*", Rotterdam: NAI Pub.
- Hamzenejad, M., & Ghelichy, P. (2019). "Investigating the social acceptance and quality of behavioral settings in university parks, Case study: Iran university of science and technology park". *Journal of Armanshahr Architecture & Urban Development*, 25, 45-55. [In Persian].
- Hanafi, I., El Araby, M., Al-Hagla, K. S., & El Sayary. (2013). Human social behavior in public urban spaces: Towards higher quality cities". *Spaces & Flows, An International Journal of Urban & Extra Urban Studies*, 3(2), 23-35. doi.org/10.18848/2154-8676/cgp/v03i02/53690.
- Heydari, H., Amir Hajlu, A., Karkhaneh, M., & Ahmadi Fard, N. (2014). "Assessing the landscape role of public spaces in urban quality, Case study: District one of Tehran". *Journal of Armanshahr*, 11, 335-323. [In Persian].
- Jacobs, J. (2007). "*The death and life of great American cities*". Translated by Hamidreza Parsi, Arezoo Platoni. Tehran: University of Tehran Pub. [In Persian].
- Karami, A., & Mohammad Hosseini, P. (2018). "The effect of sociability of public places on social sustainability in residential complexes (Case study: Mehr Residential Complex's in Ardabil)". *Journal of Urban Studies*, 26, 43-56. doi.org/10.34785/J011.2018.031. [In Persian].
- Khadamlhoseini, A., Mansoorian, H., & Sattari, M. (2010). "Assessing the mental quality of life in urban areas (Case study: Nurabad city, Lorestan province)". *Journal of Geography and Environmental Studies*, 3, 60-45. [In Persian].
- Lang, J. (2014). "*Urban design: Typology of procedures and designs: With more than fifty special cases*". Translated by Seyed Hossein Bahreini, Tehran: Tehran University Pub. [In Persian].

- Lynch, K. (2016). "*The image of the city*". Translated by Manouchehr Mozini, Tehran: University of Tehran Pub. [In Persian].
- Lynch, K. (2006). "*Theory of good city form*", Translated by Seyed Hossein Bahreini, Tehran: University of Tehran Pub. [In Persian].
- Mahan, A., & Mansouri, S. (2017). "The study of "landscape" concept with an emphasis on the views of authorities of various disciplines". *Journal of Bagh-e Nazar*, 47, 17-28. [In Persian].
- Mansoori, S., & Jahanbakhsh, H. (2016). "Factors affecting the measurement of promoting social interaction and socialization in the Urban Space (Case Study: Kermanshah Modares Street)". *Journal of Iranian Architecture and Urbanism*, 7, 59-65. doi.org/10.30475/isau.2017.62017. [In Persian].
- Maroufi, S., Bayazidi, Q. (2021). "Explaining and analyzing the stability of community spaces and measuring the effective factors (Case study of Mahabad Family Park)". *Journal of Geography Environment Preparation*, 51, 203-230. DOR: 20.1001.1.2676783.1399.13.51.10.5. [In Persian].
- Mohammadi, M., & Ayatollahi, M. (2015). "Effective factors in promoting sociability of cultural buildings: Case study: Farshchian cultural academy in Isfahan". *Journal Of Architecture And Urban Planning*, 15, 79-96. doi.org/10.30480/AUP.2015.12 [In Persian].
- Molavi Nojumi, P., Jalalian, S., & Dezhadar, O. (2021). "Explaining the optimal functions of environment in terms of socializing educational and cultural centers for adolescents (Case Study of the Center for the intellectual development of children and adolescents)". *Journal of Environmental Science And Technology*, 22, 61-74. doi.org/10.22034/JEST.2019.37985.4392. [In Persian].
- Momeni, M., & Fa'al Qaiumi, A. (2017). "*Statistical analysis using SPSS*", Tehran: Moalef Pub. [In Persian].
- Movahed, H., Shamaei, A., & Asadi Kalmati, A. (2019). "An evaluation of environment quality in public areas with an emphasis on Rudaki and Azerbaijan streets in North Salsabil neighborhood based on PPS (Public spaces projects)". *Journal of Environmental Planning*, 45, 71-94. DOR: 20.1001.1.2676783.1398.12.45.4.0. [In Persian].
- PPS "Organization of Project for Public Spaces", (2009). "*Dimensions of urban spaces*". London: Waily. [on line]: <http://www.pps.org>.
- Osmond, H. (1957). "Function as the basis of psychiatric ward design". *Mental Hospitals*, 8, 23-29.
- Pakzad, J. (2014). "*Guide to urban space design in Iran*", 7th ed, Tehran: Shahidi Pub. [In Persian].
- Pourjafar, M., & Mahmoudi Nejad, H. (2010). "*Urban design and social capital in urban spaces*, 1st ed. Tehran: Heleh Pub. [In Persian].
- Rafahian M., & Khodaei, Z. (2010). "A study of indicators and criteria affecting citizens' satisfaction with urban public spaces". *Journal of Rahbord*, 53, 227-248. [In Persian].
- Ravanbakhsh, A., & Mirabadi, M. (2018). "An explanation and analysis of the socialization in urban parks with emphasis on the rule of the underlying and demographic factors (Case study: Yasouj city beach park)". *Journal of Research and Urban Planning*, 33, 111-124. DOR: 20.1001.1.22285229.1397.9.33.8.7. [In Persian].
- Rezaei, N., Mohammadzadeh, R., & Imranipour, A. (2016). "The evaluation of social quality of open and semi - open communication pathways at university of Kashan's campus, Case study: Kashan university campus)". *Journal of Iranian Architectural Studies*, 10, 183-206. [In Persian].
- Shahi Aghbalaghi, H., Zanganeh, Y., Khodabandelou, H., & Dorouidnia, A. (2016). "Evaluation of the quality of urban environmental Factors, (Case study: housing Mehr, Sabzevar)". *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 26, 54-72. [In Persian].
- Sheikh, H., & Rezaei, M. (2017). "Evaluating environmental quality of walking- based urban spaces and social responding (case study: Ferdowsi Street of Ilam)". *Journal of Research and Urban Planning*, 29, 83-98. DOR: 20.1001.1.22285229.1396.8.29.5.9. [In Persian].
- Sheng, Q., Wan, D., Yu, B. (2021). "Effect of space configurational attributes on social interactions in urban park". *Journal of Sustainability*, 14, 1-15. doi.org/10.3390/su13147805.
- Shojaei, D., & Partovi, P. (2015). "Analysis of factors affecting the creation and promotion of sociability in public spaces in different scales of Tehran city (Case studies: Two neighborhoods and an area in District 7 Tehran)". *Journal of Bagh-e Nazar*, 34, 93-108. [In Persian].

- Soleimani, A., Zaraghami Soltan Ahmadi, E., & Divband, P. (2020). "Desirability street furniture assessment of Urmia with Gender approach". *Journal of Geographical Planning of Space*, 34, 195-208. doi.org/10.30488/GPS.2020.106013. [In Persian].
- Southworth, M. (1989). "Theory and practice of contemporary urban design", *Journal of Town Planning Review*, 4, 369-402.
- Statistical Center of Iran, (2016), "*Detailed report of the results of the general population and housing census*". Tehran: Statistical Center Pub. [In Persian].
- Violich, F. (1983). "Urban reading and the design of small urban places: The Village of Sutivan". *Town Planning Review*, 54, 41-62. doi.org/10.3828/tpr.54.1.a32h36v52002154g.
- Wetzels, M., Odekerken-Schroder, G., & Van Oppen, C. (2009). "Using PLS path modeling for assessing hierarchical construct models: Guidelines and empirical". *MIS Quarterly*, 33 (1), 177-195. doi.org/10.2307/20650284.
- Whyte, H. W. (2013). "*Social life in small urban spaces*", 1th ed. Translated by Masoud Asadi Mahalchali, Tehran: Armanshahr Pub. [In Persian].

Assessment and Analysis of Sociability and its dimensions in Urban Routes Based on the Role and Effect of the Quality of Man-made Environment (Case Study: Jomhuri Eslami Street, Mahabad)

Mamash Amirashayeri - Ph. D Student in Architecture, Department of Architecture, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran.

Arsalan Tahmasebi⁵ - Assistant Professor of Architecture, Department of Architecture, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran.

Jalil Sahabi - Assistant Professor of Sociology, Department of Sociology, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran.

Abstract

Routes are dynamic urban spaces that are known as environments of social life. These layers of urban design beautify the cities as links between the private and public spheres. Thus, it appears imperative to heed environmental qualities and to systematize them for the purpose of attendance and interaction in social activities. This research is a descriptive-analytical method to evaluate sociability. Analyzing the effects of the quality of man-made environment on, the research was conducted in 2021. Besides documentary-research studies, field data were collected by distributing questionnaires. They were analyzed using SPSS and PLS in the form of T-Test and path analysis model. The findings in the form of T-Test displayed that space is associated with sociability, though its environmental quality is assessed at a moderate scale. Also, results of path analysis model with path coefficient and significance level of 0.000 exhibit a significant relationship between environmental quality and spatial sociability. So that about half of the changes in the sociability are predicted and interpreted by environmental quality with a coefficient of determination of 0.462. Factors such as inviting spaces, attracting different groups, order of visits, interactions and to some extent the possibility of gatherings, with an impact factor of 0.659, 0.457, 0.322, 0.318, and 0.142 respectively, at a significance level of less than 0.05, are substantially affected by environmental quality. It can be said that despite the relative environmental quality, the location and consequently easy access, as well as the lack of other sustainable and attractive urban spaces in Mahabad, has caused the study space to be considered sociable. At the same time, this sociability is seriously affected by environmental quality, therefore, organizing different dimensions of environmental quality provides a more social and sustainable environment.

Keywords: Sociability, Environmental Quality, Jomhuri Eslami St., Mahabad.

Extended Abstract

Introduction

Urban public spaces have long been the physical basis of social interactions; therefore, the creation and reproduction of social spaces as venues of social interaction to create sustainable urban environments is one of the objectives that has received much attention. As an interface between the private and public spheres these spaces are considered as layers of urban design that render cities attractive. Thus, it is imperative to heed environmental qualities and organize them for attendance and interactions in social activities of citizens. Jomhuri Eslami Street in Mahabad stretches as a focal point from the city center (Shahrdari Square) to Azadi Crossroads, also embracing a square called Mangooran. In addition to the convenient location of the space and consequently easy access, it should not be forgotten that primarily lack of responsive and desirable public spaces in terms of environmental quality in small and medium cities such as Mahabad is also regarded as the main reason for citizens to welcome such spaces. In other words, aside from such a space residents of Mahabad have little choice for attending and carrying out what they consider social activities. On the other hand, despite the general popularity of this space, so far the quality of the space has not been addressed adequately to determine what the environmental quality is and how its improvement and organization may influence the promotion of diverse dimensions of socialization.

Methodology

The present research is an applied research and its method is descriptive-analytical. Having conducted in 2021, study area of the research is Jomhuri Eslami Street in Mahabad. The objectives of the present study are as follows: analyzing the status of the study space based on different dimensions of sociability and environmental quality, and also quantifying and interpreting the impact of environmental quality on different aspects of sociability in the study space. In other words, different dimensions of environmental quality as independent variables and sociability components as dependent variables are addressed in the present study. The method of data collection involves research, documents, and fieldwork. Thus the documentary method, i.e. study of scientific books, dissertations and related scientific articles was employed to select the major measurable components of environmental quality and sociability. The fieldwork method developed on the distribution of the questionnaire to measure and analyze the study space based on different elements of sociability and environmental quality. In this study, initially the level of sociability and the environmental qualities of the space were assessed and analyzed adopting the T.Test in the form of SPSS software. This was carried out by applying the route analysis model in Smart PLS software.

Discussion

The results of statistical analysis in the form of T.Test software and SPSS software exhibited that concerning the final factor of socialization the difference between the mean and the value of the test is typically equal to 0.134 at a significant level less than 0.05. This indicates that the study space is normally accounted a sociable space. Contrary to the social status, statistical analysis of the quality of the study space environment presents other results. So that the difference between the averages of the final factor of environmental quality with the test

value equals 0.020 at a significant level greater than 0.05, which suggests that the space studied by users in different dimensions of environmental quality has been considered relatively successful. Additionally, the results of path analysis model in Smart PLS software established that the total quality of man-made environment in the studied space has a strong and significant effect on the final index of space sociability, so that the path coefficient in this regard is equal to 0.680 (at a significant level less than 0.05). The coefficient of determination also equals 0.462 which means that roughly half of the sociability changes in the study space are interpreted by the quality variable of the human environment. Meanwhile, the attractiveness and inviting element of space with a coefficient of determination of 0.434 and the path coefficient of 0.659, as well as the component of attracting various age and sex groups with a coefficient of determination of 0.208 and the path coefficient of 0.457, are regarded as the mostly affected components of the sociability of environmental quality.

Conclusion

Though the studied space has not been evaluated desirably and successfully in terms of environmental quality criteria, it still suffices to be identified as a sociable space. The reasons for such conditions are on account of easy access, citizens' preferences such as bearing a sense of belonging to the space, as well as the lack of other attractive public spaces, particularly in Mahabad. Besides, the existence of a strong and significant relationship between the dimensions of the quality of man-made environment and the sociability of space (with a coefficient of determination of 0.462 and path coefficient of 0.680) draws us to this important point that by organizing and improving the environmental quality of space, which is currently at a moderate level, a more sociable atmosphere can be accomplished. To put it another way, the coexistence of a significant relationship between these two variables (man-made environment quality and sociability) conclusively denotes that improving environmental quality promotes the sociability of space particularly concerning the indicators of sociability that are substantially correlated with environmental quality. Factors such as attractiveness and inviting space, attraction of diverse age and sex groups by space, the order of visits, organized interactions of users in space and to some extent the possibility of gatherings and hangouts that are clearly affected by environmental quality are explored in the study. In the meantime, the attractiveness and inviting space, the component of engaging diverse sex and age ranges are the mostly affected components of sociability of environmental quality.